

Станиславів і голодомор

*Документальні свідчення про реакцію станиславівців
на геноцид українського народу 1932–1933 років*

Упорядкували
Іван Монолатій та Любов Соловка

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК
«ЛІЛЕЯ-НВ» 2009

У 2007–2008 роках Україна відзначила сумну дату – 75-ті роковини Голодомору. Відчуваючи потребу активними діями сприяти вшануванню пам'яті мільйонів наших співвітчизників, знищених більшовицькою владою шляхом терору та штучного голоду, івано-франківське історико-краєзнавче об'єднання «Мое місто», висловлюючи свою громадську позицію і загальнонаціональну солідарність, підготувало збірник документальних свідчень про реакцію станіславівців-українців на трагедію Наддніпрянщини 1932–1933 рр., історичні студії українських учених про Голодомор і його відлуння у світі. Відкривають збірник Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» та Указ Президента України «Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні».

У виданні опубліковані повідомлення польських органів безпеки, документальні свідчення українських громадянсько-політичних діячів, матеріали періодики, які розповідають про реакцію українського населення Станіславова на Голодомор 1932–1933 рр.

Вічна і нетлінна пам'ять усім невинно убитим і замордованим більшовицько-комуністичним терором і штучним голодом в Україні 1932–1933 років!

350-річчю заснування міста присвячується

Історико-краєзнавче об'єднання «Мое місто» висловлює щиру подяку
Державному архівові Івано-Франківської області
(директор **Катерина Мицан**)
за надану можливість використати архівні документи

Переклад з польської **Івана Монолатія**

ЦЬОМУ ЗБІРНИКОВІ ПЕРЕДМОВИ ТОЧНО НЕ ПОТРІБНО...

Вступні зауваги

Нашу новітню історію не важко переповідати. Всі ми, окрім нинішніх вісімнадцятилітніх, народилися за темних часів советського тоталітаризму. Не треба бути дуже дотепним, щоб розуміти просту істину – дотепер не всі з нас уміють цінувати власну свободу і незалежність цілої нації. Але в багатьох із нас не знищили генетичного коду та історичної пам'яті. Від цього нас урятували наші рідні – ті поодинокі, унікальні за своєю суттю, нібито майже патріархальні діди і баби. Це вони ще бачили на власні очі вогонь останньої світової війни, масові розстріли на їхній рідній землі та депортації до далекого і холодного Сибіру, важкі повоєнні роки, постійну прискіпливу увагу червоної влади до так званих «недобитків» «петлюрівців», «бандерівців», «українських буржуазних націоналістів», «шпигунів панської Польщі» і т. д.

Сьогодні наших рідних уже з нами немає. Вони відійшли назавжди на той світ. Залишилися спогади і добра пам'ять про них. Якщо для когось це були батьки, то для мене, дитини застійного советського часу, це були мої дід-східняк і бабуся-західнячка. Саме їхнім розповідям і їхньому життєвому досвіді я нині найбільше довіряю. Може це недобре чи неправильно. Але задля збереження святої пам'яті про них мені так хочеться думати.

Пригадую, як мій дід Іван, син Сергія Монолатія, котрий після 1932–1933 років залишився сиротою, вже в літньому віці (з часу, відколи я це пам'ятаю) завжди намагався нагодувати нас якнайбільше. Завжди, до свого відходу в засвіти, казав, щоб шанували хліб і жили мирно. Боявся, що будемо голодними.

Він пережив Голодомор дитиною, поховав батьків і братів, залишився разом з єдиною сестрою, яка з того часу мала ваду серця, бо на власні очі побачила холодець, приготований з людського м'яса.

Ніколи не забуду гіркої правди про те, як десятирічним, разом із сестрою, дід поховав цілу свою рідню в тепер такому далекому селі

Петрівці на Одещині. Тоді не було в чому ховати замордовані голодом тіла, а тому спільний гріб зробили з хатніх дверей – разом із сестрою.

А ще пам'ятаю, як єдиний раз, за останніх советів, ми з дідом і бабцею, яка, до речі, теж стала сиротою у свої чотирнадцять, бо її батьків-галичан більшовики знищили як «буржуазних націоналістів» у Києві в 1937-му, приїхали до далекого дідового села. Приїхали, а на місці батьківської хати – лише чорний комин, а далі – безкрає поле. Правда, тоді я ще мало знав про Голодомор та репресії моєї родини, а дід усіляко намагався оберігати пам'ять про нього тільки малими споминами і скупю сльозю. До кінця нам, прийдешнім, сьогодні цього так і не зрозуміти. На щастя чи на жаль – не знаю...

Сьогодні дослідники опублікували понад 10 тисяч праць, присвячених різним аспектам Голодомору. Але слід зазначити, що резонансу серед науковців тема геноциду набула лише останніми роками. А з прийняттям 28 листопада 2006 року Верховною Радою України Закону № 376-V «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні», який кваліфікує його **як геноцид українського народу**, увага науковців сконцентрована на з'ясуванні причин та наслідків цього страшного злочину сталінського режиму.

Наше історико-краєзнавче об'єднання разом з Державним архівом Івано-Франківської області не могли стояти осторонь сумної дати в історії України. Так і визріла ідея підготувати спеціальний випуск серії «Мое місто», присвячений дослідженню реакції українських станиславівців на Великий Голодомор на Наддніпрянщині. Сподіваємося, що таку збірку документальних свідчень уважно прочитають і старі, і молоді.

Саме від останніх – теперішніх школярів і студентів – залежатиме, як ми, як Українська нація, всеціло шануватимемо пам'ять про наших співвітчизників, наших сестер і братів-українців, роз'єднаних тоталітарними польським і советським режимами по обидва боки Збруча, їхні святі могили-дороговкази, відомі і невідомі масові поховання невинно убієнних і закатованих. Тоді навіть у тих, хто ще й нині реанімує советську владу та її катів, можливо, нарешті прокинеться ница совість за блюзнірство заперечувати страшний акт геноциду українського народу, який коївся на Наддніпрянщині понад 75 років тому.

Іван Монолатій

ЗАКОН УКРАЇНИ №376-V

Про Голодомор 1932–1933 років в Україні

Верховна Рада України **постановляє:**

вшановуючи пам'ять мільйонів співвітчизників, які стали жертвами Голодомору 1932–1933 років в Україні та його наслідків;
шануючи всіх громадян, які пережили цю страшну трагедію в історії Українського народу;

усвідомлюючи моральний обов'язок перед минулими та наступними поколіннями українців і визнаючи необхідність відновлення історичної справедливості, утвердження в суспільстві нетерпимості до будь-яких проявів насильства;

відзначаючи, що трагедія Голодомору 1932–1933 років в Україні офіційно заперечувалася владою СРСР протягом багатьох десятиріч;

засуджуючи злочинні дії тоталітарного режиму СРСР, спрямовані на організацію Голодомору, наслідком яких стало знищення мільйонів людей, руйнування соціальних основ Українського народу, його вікових традицій, духовної культури і етнічної самобутності;

співчуючи іншим народам колишнього СРСР, які зазнали жертв внаслідок Голодомору;

високо цінуючи солідарність та підтримку міжнародної спільноти у засудженні Голодомору 1932–1933 років в Україні, що відображено в актах парламентів Австралії, Аргентинської Республіки, Республіки Грузія, Естонської Республіки, Італійської Республіки, Канади, Литовської Республіки, Республіки Польща, Сполучених Штатів Америки, Угорської Республіки, а також у розповсюдженій як офіційний документ 58-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН Спільній заяві з нагоди 70-х роковин Голодомору – Великого голоду 1932–1933 років в Україні, яку підписали Аргентинська Республіка, Азербайджанська Республіка, Народна Республіка Бангладеш, Республіка Білорусь, Республіка Бенін, Республіка Боснія і Герцеговина, Республіка Гватемала, Республіка Грузія, Арабська Республіка Єгипет, Ісламська Республіка Іран, Республіка Казахстан, Канада, Держава Катар, Киргизька Республіка, Держава Кувейт, Республіка Македонія, Монголія, Республіка Науру,

Королівство Непал, Об'єднані Арабські Емірати, Ісламська Республіка Пакистан, Республіка Перу, Південно-Африканська Республіка, Республіка Корея, Республіка Молдова, Російська Федерація, Королівство Саудівська Аравія, Сирійська Арабська Республіка, Сполучені Штати Америки, Республіка Судан, Республіка Таджикистан, Туркменістан, Демократична Республіка Тимор-Лешті, Республіка Узбекистан, Україна та Ямайка, а також підтримали Австралія, Держава Ізраїль, Республіка Сербія і Чорногорія та 25 держав – членів Європейського Союзу;

виходячи з Рекомендацій парламентських слухань щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років, схвалених Постановою Верховної Ради України від 6 березня 2003 року № 607–IV, та Звернення до Українського народу учасників спеціального засідання Верховної Ради України 14 травня 2003 року щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років, схваленого Постановою Верховної Ради України від 15 травня 2003 року № 789–V, в якому Голодомор визнається актом геноциду Українського народу як наслідок зумисних дій тоталітарного репресивного сталінського режиму, спрямованих на масове знищення частини українського та інших народів колишнього СРСР;

визнаючи Голодомор 1932–1933 років в Україні відповідно до Конвенції від 9 грудня 1948 року про запобігання злочину геноциду та покарання за нього як цілеспрямований акт масового знищення людей, приймає цей Закон.

Стаття 1. Голодомор 1932–1933 років в Україні є геноцидом Українського народу.

Стаття 2. Публічне заперечення Голодомору 1932–1933 років в Україні визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору, приниженням гідності Українського народу і є протиправним.

Стаття 3. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень зобов'язані:

брати участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу;

сприяти консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості та культури, поширенню інформації про Голодомор 1932–1933 років в Україні серед громадян України та світової

громадськості, забезпечувати вивчення трагедії Голодомору в навчальних закладах України;

вживати заходів щодо увічнення пам'яті жертв та постраждалих від Голодомору 1932–1933 років в Україні, в тому числі спорудження у населених пунктах меморіалів пам'яті та встановлення пам'ятних знаків жертвам Голодомору;

забезпечувати в установленому порядку доступ наукових та громадських установ і організацій, вчених, окремих громадян, які досліджують проблеми Голодомору 1932–1933 років в Україні та його наслідки, до архівних та інших матеріалів з питань, що стосуються Голодомору.

Стаття 4. Держава забезпечує умови для проведення досліджень та здійснення заходів з увічнення пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні на основі відповідної загальнодержавної програми, кошти на виконання якої щорічно передбачаються в Державному бюджеті України.

Стаття 5. Прикінцеві положення.

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України:

1) визначити статус і функції Українського інституту національної пам'яті та забезпечити його утримання за рахунок коштів державного бюджету як спеціального уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу;

2) у тримісячний термін з дня набрання чинності цим Законом: подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законодавчих актів України у відповідність із цим Законом; привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити перегляд і скасування органами виконавчої влади прийнятих ними нормативно-правових актів, що не відповідають цьому Закону;

3) вирішити в установленому порядку за участю Київської міської державної адміністрації питання щодо спорудження у м. Києві до 75-х роковин Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Меморіалу пам'яті жертв голодоморів в Україні.

Президент України **Віктор Ющенко**
28 листопада 2006 року

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 250/2007

Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору
1932 – 1933 років в Україні

З метою забезпечення належного вшанування пам'яті жертв геноциду Українського народу та на підтримку ініціатив Координаційної ради з підготовки заходів у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932 – 1933 років в Україні **постановляю:**

1. Кабінету Міністрів України розробити у місячний строк із залученням Координаційної ради з підготовки заходів у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні та затвердити План заходів на 2007 – 2008 роки у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932 – 1933 років в Україні, передбачивши в ньому, зокрема:

заходи з роз'яснення положень Закону України «Про Голодомор 1932 – 1933 років в Україні»;

забезпечення складання списків жертв Голодомору в Україні, формування Національної книги пам'яті та відповідних регіональних книг пам'яті, а також складання єдиного списку постраждалих від Голодомору;

встановлення в населених пунктах України, жителі яких постраждали від Голодомору, відповідних пам'ятників та пам'ятних знаків;

здійснення дальших заходів щодо спорудження у місті Києві пам'ятника визначному досліднику Голодомору 1932–1933 років в Україні Джеймсу Мейсу;

здійснення додаткових заходів щодо визнання міжнародною спільнотою, зокрема Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй та Європейським Парламентом, Голодомору 1932–1933 років в Україні геноцидом Українського народу;

заходи зі сприяння українській громадськості за кордоном в організації та проведенні до 1 жовтня 2007 року в установленому порядку міжнародного конкурсу на кращий проект пам'ятника жертвам Голодомору 1932 – 1933 років у місті Вашингтоні (Сполучені Штати Америки);

вивчення питання щодо можливості встановлення в інших іноземних державах відповідних пам'ятників та пам'ятних знаків жертвам Голодомору 1932 – 1933 років в Україні;

забезпечення співробітництва з Міжнародним координаційним комітетом Світового конгресу українців для планування відзначення 75-х роковин Голодомору в Україні;

проведення у 2008 році в місті Києві Міжнародного форуму, присвяченого 75-м роковинам геноциду Українського народу;

заснування грантів науковцям для дослідження Голодомору 1932 – 1933 років в Україні;

забезпечення формування єдиного реєстру документів, матеріалів, пов'язаних із Голодомором 1932–1933 років в Україні, у тому числі здійснення заходів щодо повернення в установленому порядку в Україну відповідних документів з інших держав;

проведення в населених пунктах України тематичних виступів творчих колективів, діячів культури та мистецтва;

організацію та проведення закордонних турів творчих колективів з метою поширення правдивої інформації про трагедію Голодомору 1932 – 1933 років в Україні, організацію тематичних виставок у парламентах, урядових установах іноземних держав;

організацію в населених пунктах України постійно діючих експозицій, виставок архівних документів, фотоматеріалів, творів мистецтва та літератури, які відображають події, пов'язані з геноцидом Українського народу, формування та оновлення відповідних музейних зібрань, зокрема в краєзнавчих музеях;

створення художнього та документальних фільмів про події часів Голодомору 1932–1933 років в Україні;

проведення конкурсів на створення кращого твору літератури, твору образотворчого мистецтва, музичного твору на вшанування пам'яті жертв геноциду Українського народу;

видання, перевидання та розповсюдження наукових, науково-популярних, художньо-публіцистичних праць, збірок документів та матеріалів про Голодомор 1932–1933 років в Україні, а також здійснення заходів щодо перекладу та видання іноземними мовами окремих тематичних видань для розповсюдження їх за межами України;

проведення у навчальних закладах і військових частинах тематичних уроків, лекцій про історичні події Голодомору 1932 – 1933 років в Україні;

вирішення в установленому порядку питання щодо поглибленого вивчення в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах причин та наслідків Голодомору в Україні;

організацію серед школярів, студентів та педагогічних працівників всеукраїнського конкурсу науково-пошукових робіт «Голодомор 1932 – 1933 років. Україна пам'ятає»;

започаткування та забезпечення проведення щорічної всеукраїнської акції «Колосок пам'яті» із покладання учнями загальноосвітніх навчальних закладів колосків пшениці до пам'ятників, меморіалів жертвам геноциду Українського народу;

випуск в обіг поштової марки і конверта у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні та здійснення спецпогашення поштової марки.

2. Кабінету Міністрів України забезпечити завершення спорудження до 1 жовтня 2008 року у місті Києві до 75-х роковин Голодомору 1932 – 1933 років в Україні Меморіалу пам'яті жертв голодоморів в Україні, передбачене підпунктом 3 пункту 2 статті 5 «Прикінцеві положення» Закону України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні».

3. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям:

утворити у місячний строк відповідні координаційні ради, включивши до їх складу представників громадськості, для забезпечення організації та проведення заходів у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні, забезпечити розроблення за участю координаційних рад та затвердити відповідні плани заходів;

сприяти громадським організаціям, благодійним фондам, окремим громадянам у їх діяльності з ушанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні, проведення ними науково-пошукової та просвітницької діяльності;

забезпечити за участю науковців, дослідників Голодомору в Україні, представників громадських організацій збирання свідчень очевидців Голодомору 1932 – 1933 років в Україні;

внести у тримісячний строк пропозиції щодо відзначення державними нагородами України громадян, які зробили вагомий внесок в дослідження Голодомору 1932 – 1933 років в Україні, донесення правди про трагедію до української та світової громадськості;

створити до кінця 2007 року списки мешканців регіонів, що постраждали від Голодомору 1932–1933 років в Україні, вжити заходів щодо належного впорядкування місць поховань жертв геноциду Українського народу;

вжити в установленому порядку заходів щодо демонтажу пам'ятників та пам'ятних знаків, присвячених особам, причетним до організації та здійснення Голодомору 1932 – 1933 років в Україні та політичних репресій, а також щодо перейменування в установленому порядку вулиць, площ, провулків, проспектів, парків та скверів у населених пунктах України, назви яких пов'язані з такими особами.

4. Державному комітету телебачення та радіомовлення України, Національній телекомпанії України, Національній радіокомпанії України забезпечити широке висвітлення у засобах масової інформації заходів у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932 – 1933 років в Україні, а також виготовлення та розповсюдження інформаційної продукції, організацію циклів теле- та радіопередач з тематики Голодомору в Україні.

*Президент України **Віктор ЮЩЕНКО**
28 березня 2007 року*

1932–1933 РОКИ. ХРОНІКА ПОДІЙ

1932 рік

26 квітня Станіслав Косіор надіслав листа Сталіну, в якому, зокрема, зазначалося: «У нас є окремі випадки і навіть села, що голодують, однаке це лише наслідок місцевого головоцятства, перегинів, особливо стосовно колгоспів. Усілякі розмови про «голод» на Україні слід категорично відкинути».

23 червня прийнято постанову ЦК ВКП(б): «Обмежитись уже ухваленими рішеннями ЦК і додаткового завозу хліба на Україну не здійснювати». Хоча потреба в цьому була неабияка.

6–9 липня відбулася III Всеукраїнська конференція КП(б)У. В доповіді С. Косіора була представлена точка зору ЦК КП(б)У на причини труднощів, що виникли. По-перше, серйозною, хоча й не головною причиною названі складні кліматичні умови 1932 року (як відомо, складні кліматичні умови завжди заважали більшовикам керувати господарством колишнього Радянського Союзу). По-друге, труднощі весняної посівної кампанії пов'язувалися «з незадовільним керуванням організацією господарства колгоспів, проведенням торішньої осінньої збиральної і хлібозаготівельної кампанії». По-третє, джерелом багатьох проблем була названа безгосподарність у колгоспах. Деякі районні керівники робили спробу у своїх доповідях не тільки окреслити складність ситуації на селі, а й показати, що не можна перекладати основну відповідальність за цю ситуацію на низові ланки, насамперед на нещодавно створені райони. Однак і обережні спроби декого з керівників УСРР, а особливо представників районів, вказати на складність ситуації у сільському господарстві України не викликали довіри у двох сталінських посланців, які брали участь у роботі конференції – В. Молотова і Л. Кагановича. У виступах Молотова і Кагановича було не просто значно звужено спектр факторів, що спричиняли труднощі в сільському господарстві України. Ці виступи по суті засвідчили, що центр однозначно зайняв жорстку позицію щодо українського селянства. Москва не планувала допомагати.

3 серпня В'ячеслав Молотов на засіданні Політбюро ЦК ВКП(б) сказав: «Ми стоїмо справді перед приви́дом голоду і до того ж у

багатих хлібних районах». Отже, він розумів ситуацію, але нічого не робив, щоб її виправити. Навпаки...

7 серпня з'явився власноруч написаний Сталіним закон про охорону соціалістичної власності (закон «про 5 колосків»). Цей закон передбачав як захід судової репресії за розкрадання колгоспного і кооперативного майна «розстріл із конфіскацією всього майна і з заміною за пом'якшувальних обставин позбавленням свободи на термін не нижче 10 років з конфіскацією всього майна». Амністія у таких справах заборонялась. На літо 1933 року за цим законом засудили 150 000 осіб. Зокрема, засуджували дітей, які намагалися знайти хоч якусь їжу.

11 серпня Сталін написав у листі до Л. Кагановича: «...Самое главное сейчас Украина. Дела на Украине из рук вон плохи. Плохо по партийной линии. Говорят, что в двух областях Украины (кажется в Киевской и Днепропетровской) около 50-ти райкомов высказались против плана хлебозаготовок, признав его нереальным. В других райкомах обстоит дело, как утверждают, не лучше. На что это похоже? Это не партия, а парламент, карикатура на парламент. Вместо того, чтобы руководить районами, Косиор все время лавировал между директивами ЦК ВКП(б) и требованиями райкомов и вот долавировался до ручки. Правильно говорил Ленин, что человек, не имеющий мужества пойти в нужный момент против течения, не может быть настоящим большевистским руководителем. Плохо по линии советской. Чубарь – не руководитель. Плохо по линии ГПУ. Реденсу не по плечу руководить борьбой с контрреволюцией в такой большой и своеобразной республике, как Украина.

Если не возьмемся теперь же за выправление положения на Украине, Украину можем потерять. Имейте в виду, что Пилсудский не дремлет и его агентура на Украине во много раз сильнее, чем думает Реденс или Косиор. Имейте также в виду, что в Украинской компартии (500 тысяч членов, хе-хе) обретается не мало (да не мало) гнилых элементов, сознательных и бессознательных петлюровцев, наконец – прямых агентов Пилсудского. Как только дела станут хуже, эти элементы не замедлят открыть фронт внутри (и вне) партии, против партии. Самое плохое это то, что украинская верхушка не видит этих опасностей...

...Поставить себе целью превратить Украину в кратчайший срок в настоящую крепость СССР; в действительно образцовую республику. Денег на это не жалеть».

20 серпня газета «Правда» розпочала регулярну публікацію добірок матеріалів під рубриками «Общественная собственность священна и неприкосновенна», «Расхитителей социалистической собственности – врагов народа – к суровой ответственности!»

1 вересня на засіданні Політбюро ЦК ВКП(б) створено комісію під керівництвом заступника голови ОДПУ СРСР Івана Акулова, якій доручено «розглянути конкретні інструкції зі здійснення декрету ЦВК і РНК СРСР про охорону суспільної власності як по лінії ОДПУ, так і по лінії судовій і прокуратури».

16 вересня затверджено інструкцію «із застосування постанови ЦВК і РНК СРСР від 7/VIII – 32 р. про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності». Інструкція мала цілком таємну частину («окрема тека»), що передбачала спрощений порядок затвердження вироків до розстрілу.

22 жовтня винесено ухвалу Політбюро ЦК ВКП(б) про роботу в Україні «надзвичайної комісії» на чолі з В'ячеславом Молотовим. Комісія дала новий імпульс здійсненню репресій проти колгоспного активу, партійних і радянських працівників. ЦК КП(б)У почав публікувати списки партійців, директорів радгоспів, голів колгоспів та уповноважених із хлібозаготівель, яких виключали з партії й віддавали до суду за невиконання плану хлібозаготівель. Багато з цих людей просто намагалося полегшити становище своїх односельців.

30 жовтня В'ячеслав Молотов повідомляв Сталінові: «Довелося жорстко покритикувати Українську організацію і особливо ЦК КП(б)У за демобілізованість у заготівлях». «Надзвичайна комісія» на чолі з В. Молотовим з листопада 1932 р. до січня 1933-го вичавила із селян ще близько 90 млн. пудів. Значною мірою завдяки тому, що в українських селах у складі спеціальних бригад із забирання зерна діяло 112 тисяч активістів, які одержували певний відсоток від награваного зерна і харчів (і тим годувалися, а отже виживали).

5 листопада В'ячеслав Молотов і секретар ЦК КП(б)У Мендель Хатаєвич надіслали директиву обкомам партії, вимагаючи від них термінових і рішучих дій щодо виконання закону від 7 серпня 1932 року «з обов'язковим і швидким проведенням репресій і нещадної розправи із злочинними елементами у правліннях колгоспів».

15 листопада Політбюро ЦК ВКП(б) винесло ухвалу «Про паспортну систему та розвантаження міст від зайвих елементів», у якій зазначалося, що з метою «розвантаження Москви та Ленінграда й інших великих міських центрів СРСР від зайвих, не зв'язаних з

виробництвом і установами, а також від куркульських, кримінальних і інших антигромадських елементів, що переходять в міста, визнати за необхідне:

1) Ввести єдину паспортну систему по СРСР з відміною всіх інших видів посвідчень...

2) Організувати в першу чергу в Москві та Ленінграді апарат обліку та реєстрації населення, регулювання виїзду і в'їзду.

3) Для вироблення конкретних заходів як законодавчого, так і організаційно-практичного характеру створити комісію...»

Селяни паспортів не отримували, бо вони, на думку Сталіна, мали жити не там, де хотіли, а там, де потребували інтереси держави, тобто нового «господаря».

18 листопада 1932 р. ЦК КП(б)У за участі В'ячеслава Молотова ухвалив постанову «Про заходи з посилення хлібозаготівель», яка посилювала репресії проти селян України. Зокрема, щодо одноосібників, які не виконують план хлібоздавання, дозволялось застосовувати натуральні штрафи з м'ясозаготівель у розмірі 15-місячної норми і річної норми картоплі. І при тому треба було здавати хліб. Куркулів просто репресували за статтею за «контрреволюційні злочини».

20 листопада Раднарком УСРР виніс ухвалу про запровадження натуральних штрафів: «До колгоспів, що допустили розкрадання колгоспного хліба і злісно зривають план хлібозаготівель, застосувати натуральні штрафи порядком додаткового завдання з м'ясозаготівель розміром 15-місячної норми здавання цим колгоспом м'яса як усупільненої худоби, так і худоби колгоспників».

26 листопада в пресі УСРР надруковано наказ наркома юстиції і генерального прокурора УСРР, у якому підкреслювалось, що репресія є одним з потужних засобів подолання класового спротиву хлібозаготівлі. Дозволено застосовувати нещадні заходи до куркулів і всіх класових ворогів, які зривають або гальмують успішну боротьбу за хліб.

27 листопада у виступі на об'єднаному засіданні Політбюро ЦК і Президії ЦКК ВКП(б) Сталін підкреслив: «Наши сельские и районные коммунисты слишком идеализируют колхозы. Они думают нередко, что, коль скоро колхоз является социалистической формой хозяйства, то этим все дано, и в колхозах не может быть ничего антисоветского или саботажнического, а если имеются факты саботажа и антисоветских явлений, то надо пройти мимо этих фактов, ибо в отношении колхозов можно действовать лишь путем

убеждения, а методы принуждения к отдельным колхозам и колхозникам неприменимы... Было бы глупо, если бы коммунисты, исходя из того, что колхозы являются социалистической формой хозяйства, не ответили на удар этих отдельных колхозников и колхозов сокрушительным ударом».

1 грудня Раднарком УСРР заборонив торгувати картоплею у районах, які злісно не виконують зобов'язань із контрактації і перевірки наявних фондів картоплі в колгоспах. До списку потрапили 12 районів Чернігівщини, по чотири райони Київської і Харківської областей.

3 грудня в ряді районів України заборонено торгівлю м'ясом і тваринами.

5 грудня Всеволод Балицький видав «Оперативний наказ ОДПУ УСРР № 1», яким поставив підлеглим «основне та головне завдання – нагальний прорив, викриття та розгром контрреволюційного повстанського підпілля, завдання рішучого удару по всіх контрреволюційних куркульсько-петлюрівських елементах, які активно протидіють і зривають основні заходи радянської влади та партії на селі».

6 грудня ухвалено постанову ЦК КП(б)У і Раднаркому УСРР «Про занесення на «чорну дошку» сіл, які злісно саботують хлібозаготівлі». Ця ухвала спричинила збільшення жертв Голодомору.

14 грудня Сталін разом із В. Молотовим підписав постанову ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР у зв'язку із проведенням хлібозаготівельної кампанії. Разом з тим цей документ вимагав «правильного проведення українізації» в Україні й поза її межами, в регіонах, де компактно мешкали українці. Документ також містив категоричну вимогу боротися з петлюрівськими та іншими «контрреволюційними» елементами. По суті це означало смерть «українізації».

15 грудня ЦК КП(б)У затвердив список 82-х районів, куди припиняли поставляти промислові товари через те, що ці райони не виконали план хлібозаготівель.

19 грудня ЦК ВКП(б) і Раднарком СРСР розглянули питання про хлібозаготівлі в Україні. Вони визначили ситуацію незадовільною і доручили «виправити» її Лазареві Кагановичу та Павлові Постишеву як «окремо уповноваженим». Про те, який стиль наведення порядку вони сповідували, яскраво свідчить телеграма, що її Лазар Каганович надіслав Сталінові вже 21 грудня 1932 року: «Вечером 20 и 21 декабря на заседании Политбюро ЦК КП(б)У наметили ряд практических мер по усилению хлебозаготовок. Ввиду того, что значительная часть

уповноважених отсиживається, покриває бездіяльність, а порой пряме предателство районних працівників, розслали рішительне попередження всім уповноваженим, а 10 найхудших сняли с роботи и дело об их перебуванні в партії передали в ЦКК. Из десяти снятих 7 були посланы ЦК КП(б)У и 3 обкомами.

38 основних районів України повинні ще дати 32 млн. пудів хліба – свйше 40% оставшегося к заготовке без гарнца хліба по республике. Еще 50 мощных районів повинні дати около 30% оставшегося к заготовке хліба. Из 38 основних районів – 21 в Днепропетровской и 15 в Одесской областях. На этих районах сосредоточиваем наше внимание. Подобрали еще 40 руководящих працівників уповноваженими в эти основные районы, а около сотні крпких военных и харьковских працівників им в помощь. Одновременно нажимаем на районы, где осталось выполнять немного».

Однак ніякі заходи не допомогли: на кінець 1932 року план хлібозаготівель був виконаний лише на 72%.

27 грудня ухвалено спільну постанову ЦВК і Раднаркому СРСР «Про встановлення єдиної паспортної системи по Союзу РСР та обов'язкової прописки паспортів».

31 грудня ВУЦВК УСРР і Раднарком УСРР ухвалили постанову про запровадження єдиної паспортної системи в УСРР і обов'язковий запис паспортів (прописку).

1933 рік

19 січня більшовицьке керівництво СРСР винесло ухвалу про включення хлібозаготівель до складу обов'язкового податку, який встановлювала держава.

22 січня Й. Сталін і В. Молотов надіслали директиву партійним і радянським органам, у якій підкреслювалось, що міграційні процеси, що розпочалися внаслідок голоду серед селян, організовані «ворогами Радянської влади, есерами й агентами Польщі з метою агітації «через селян» у північних районах СРСР проти колгоспів і взагалі проти Радянської влади».

У зв'язку з цим наказувалось органам влади, ОДПУ УСРР і Північного Кавказу не допускати масового виїзду селян в інші райони. Відповідні вказівки дали транспортним відділам ОДПУ СРСР.

24 січня з'явилась постанова ЦК ВКП(б), якою передбачались кадрові зміни в більшовицькому керівництві України і за якою на посаду другого секретаря ЦК КП(б)У призначили Павла Постишева,

діяча, якому сталінське керівництво доручило шукати вихід із ситуації, що склалася у зв'язку з голодом, а також остаточний погром українського відродження.

13 лютого голова ОДПУ УСРР В. Балицький видав наказ №2 «Про чергові завдання агентурно-оперативної роботи органів ОДПУ УСРР». Балицький поставив своїх підлеглих до відома, що «аналіз ліквідованих справ говорить за те, що в цьому випадку ми зустрілись з єдиним, ретельно розробленим планом організації збройного повстання на Україні до весни 1933 року з метою повалення радянської влади та встановлення капіталістичної держави, так званої «Української незалежної республіки». При цьому він поставив перед ОДПУ УСРР «найближче основне та головне завдання... – забезпечення весняної сівби».

13 лютого постановою наркома юстиції УСРР з метою «забезпечити паспортизацію та перешкодити антигромадським і соціально небезпечним елементам незаконно одержувати паспорти» зупинено справи про зміну прізвищ та імен.

19 лютого у виступі на Першому Всесоюзному з'їзді колгоспників-ударників Сталін висунув гасло: «Сделать колхозы большевистскими, а колхозников зажиточными!»

23 лютого Політбюро ЦК ВКП(б) прийняло постанову «Про поїздки по СРСР іноземних кореспондентів», якою встановлювався порядок, «в силу якого вони зможуть роз'їжджати по СРСР і відвідувати певні пункти лише з дозволу Головного управління міліції». Світ не мав знати про те, що коїться в Україні, бо саме в цей час Радянську державу почали офіційно визнавати інші країни світу.

10 березня Політбюро ЦК ВКП(б) ухвалило постанову: «Надати право розгляду справ із повстанства і контрреволюції на Україні із застосуванням вищої міри соціального захисту трійці у складі тт. Балицького, Карлсона, Леплевського». Разом із П. Постишевим В. Балицький об'їхав голодуючі райони України та вживав на місцях рішучих і жорстких заходів. Це дозволило йому згодом казати у вузькому колі, що його разом із Постишевим надіслали рятувати Україну, яку за його відсутності довели до загибелі.

15 березня Станіслав Косіор у листі до Сталіна повідомляє: «Всього за реєстрацією ОДПУ на Україні охоплено голодом 103 райони. Навряд чи ці цифри про кількість районів правильно відбивають стан справ».

8 квітня Раднарком і ЦК КП(б)У затвердили Тимчасові правила трудового розпорядку в колгоспах, які встановлювали жорсткий

контроль і запроваджували каральні санкції (штраф до п'яти трудоднів, виключення з колгоспу) за невихід на роботу, забороняли роботу поза колгоспом без дозволу його правління. Правління також могло регулювати тривалість робочого дня, відмінати вихідні.

28 квітня з'явилась постанова РНК СРСР про видачу паспортів громадянам СРСР на всій території країни. Наступного дня її надрукували в газеті «Известия». Документ передбачав, що паспорти видають громадянам СРСР, які мешкають «у містах, населених пунктах, що є районними центрами, у робітничих селищах, на новобудовах, на промислових підприємствах, у смузі відчуження залізниць, у радгоспах і населених пунктах, де розташовані МТС». У постанові спеціально обумовлено, що «громадяни, які постійно мешкають у сільських місцевостях, паспортів не одержують».

8 травня у спеціальній інструкції, розісланій на місця, Й. Сталін і В. Молотов засудили «масові невпорядковані арешти» на селі. Інструкція вимагала припинити масові виселення, але разом з тим «дозволяла» виселення ще 12 тис. господарств (у тому числі двох тисяч з України).

13 травня покінчив життя самогубством Микола Хвильовий.

8-11 червня відбувся Пленум ЦК КП(б)У, на якому П. Постишев здійснив вирішальну атаку проти М. Скрипника. Виступ останнього не задовольнив П. Постишева, оскільки «та ділянка, якою донедавна керував тов. Скрипник, – я маю на увазі Наркомос і всю систему органів освіти України, – виявилась найбільш засміченою шкідницькими, контрреволюційними, націоналістичними елементами...»

7 липня після чотирьох обговорень його «покаянного» листа на Політбюро ЦК КП(б)У в робочому кабінеті застрелився М. Скрипник, однак боротьба із «скрипниківщиною» тривала. Протягом лише 1933 р. з апарату Наркомос освіти «вичищено» 200 «націоналістичних, ворожих елементів», а в обласних управліннях народної освіти за політичними мотивами замінено 100% керівництва, у районних – 90%. Усіх їх піддали різним формам репресій. 4000 вчителів звільнили зі шкіл України як «класово ворожі елементи». Значно розширювалася мережа російських шкіл і класів.

24 липня український греко-католицький єпископат галицької церковної провінції в справі подій на Великій Україні звернувся з відозвою «До всіх людей доброї волі!», в якій, зокрема, зазначалося: «На вид таких злочинів німіє людська природа, кров стинається у жилах...»

Усі радіостанції просимо рознести наш голос по цілім світі, може дійде він і до убогих хатин, конаючих з голоду селян».

Варто відзначити значну інформаційну й згуртовувальну роль, яку відігравав український часопис «Тризуб». Упродовж 30-х років майже в кожному номері друкувалися статті, повідомлення про голод в Україні, свідчення очевидців і висвітлювалися організаційні заходи, які проводила українська еміґрація, повідомлялося про акції громадськості за кордоном, допомогу голодуючим та про політику замовчування голоду радянською владою. В результаті заходів українського греко-католицького єпископату й численних українських громадських організацій з Головною Еміґраційною Радою та чернівецьким і львівським Комітетом рятунку України на чолі, з ініціативи кількох членів Французького Товариства українознавства 24 серпня 1933 р. в Парижі засновано Комітет по організації допомоги голодним на Україні.

Проте допомога голодуючим ускладнювалась тим, що більшовики не визнавали голоду, а отже організувати допомогу з-за кордону було досить складно. Як зазначала Голова Жіночої Національної Української Ради професор Софія Русова: «Українські жінки, об'єднані на еміґрації в Національній Жіночій Раді, безсильні подати нещасному населенню жодну допомогу. Українська еміґрація відгороджена від свого народу страшними більшовицькими загорожами – ні звідти до нас, ні від нас на Україну не перелетить і пір'ячко. Наша кореспонденція з рідними накликає на них жорстокі переслідування. Ми не можемо послати кіло рижу, хоча б і за ту величезну ціну, яку встановили самі большевики, граючися з голодним людом, як кіт з мишою, щоб не підвести наших рідних, наших сестер та їх дітей під страшні кари. Ми можемо лише правдиво освідомлювати культурний світ з тими страховищами, що провадяться поза тими мурами».

Інформаційно-організаційні акції українських еміґрантів досягли певного результату. Світ дізнався про те, що чиниться в Радянському Союзі з українським селянством. Завдяки ініціативі норвезького прем'єра Мовінкеля питання порушили в 1933 р. в Лізі Націй, Міжнародному Червоному Хресті та інших громадських установах багатьох країн. Проти голоду висловили протест російські еміґранти.

20 жовтня голова ОДПУ УСРР Всеволод Балицький затвердив обвинувальний висновок у справі «Української військової організації» («УВО»). Ця організація нібито здійснювала «активну повстанську, шпигунську, диверсійну і терористичну роботу з метою повалення

диктатури пролетаріату на Україні, відторгнення УСРР від Радянського Союзу і встановлення фашистської диктатури у формі «незалежної» буржуазної республіки». За твердженням авторів висновку, «УВО» створили «активні контрреволюційні кадри українсько-галицького войовничого націоналізму, що пройшли загартування збройної боротьби у громадянській війні і активній повстансько-шпигунській діяльності, спрямованій проти Радянської влади».

29 жовтня українські політичні емігранти проголосили «день привселюдної жалоби й всенародного гніву – на всіх просторах, заселених українським народом за межами ССРСР, повсюди, де розкидано світом колонії українські, повсюди, де тільки б'ється українське серце, де тільки чути українську мову...»

18–22 листопада відбувся об'єднаний Пленум ЦК і ЦКК КП(б)У, на якому П. Постишев підкреслив, що колгоспи в Україні зроблено більшовицькими. Пленум ухвалив резолюцію, в якій записано, що «в даний момент головною небезпекою є місцевий націоналізм, що поєднується з імперіалістичними інтервентами». Цей «даний момент» розтягнувся на кілька років і означав послідовне винищення інтелектуальних сил в Україні, погром у системі науки і освіти. Причому цього разу репресивна хвиля зачепила і комуністичну інтелігенцію, тих, хто ще вчора трощив «націоналістів», а сьогодні сам був оголошений ворогом системи, якій віддано служив.

21 листопада кореспондент англійської газети «Манчестер Гардіан» писав: «Якщо йдеться про голод, то жоден чесний спостерігач, який дивиться відкритими очима, не може стверджувати, що в селах, які я відвідав, існує тепер голод, але не буде й заперечувати, що голод був, причому немалий, переважно в квітні і травні... Можна сміливо сказати, що жодна провінція... не потерпіла так, як Україна і Північний Кавказ».

Українська політична еміграція ще в кінці 1932 р. забила тривогу в засобах масової інформації. Особливу роль відігравала преса Галичини, в якій друкувалися свідчення утікачів із підрадянської України. Львівська газета «Нова зоря» у статті «Нищать українську націю. Боронімся!» зазначала: «Східна сторона Збруча виглядає на справдішну воєнну лінію, за котрою фізично винищують наш нарід до самого кореня. Хто втікає на сей бік, той паде трупом на границі, тільки рідкі виїмки добігають сюди, як живі кістяки».

У тій же газеті читаємо й розлогу статтю «Страшні події на Україні. Слово про обов'язок всіх українців». Робиться висновок про те, що в боротьбі з масовим винищенням українців потрібно протестувати як

у самій Україні, так і по цілому світові. «Зокрема, українська еміґрація в Європі й Америці має великий національний обов'язок освідомлювати про мартирольогію України під большевицькою Москвою всі ті народи, серед котрих наша еміґрація живе. Освідомлювати устно, в пресі й окремими публікаціями».

16–17 грудня зусилля української еміґрації врешті-решт знайшли відгук у європейській спільноті. Під проводом кардинала Ініцера у Відні відбулася міжнаціональна й міжконфесійна нарада всіх організацій, що брали участь у допомозі голодним у СРСР. Скликано її заходами Віденського комітету допомоги. В нараді взяли участь представники міжнародних організацій з Англії та Швейцарії, національних комітетів допомоги – німецьких, єврейських, російських.

Найбільше серед них було представлено українських організацій за кордоном. «Міжнародна нарада ... на підставі фактичного матеріялу ще раз привселюдно ствердила незаперечний факт голоду в ССРСР, в першу голову на Вкраїні і Північному Кавказі, байдужість широкого світу до долі нещасних, дальшу, ще грізнішу, загрозу голоду, та вдалася до всієї людскости з гарячим закликком – ділом допомогти нещасним».

В Ухвалі записано: «1) У відповідь на всякі змагання заперечити страшний голод, що лютував до останніх жнив в ССРСР, конґрес рішуче стверджує, що за минулий рік голодною смертю загинули мільйони невинних людей навіть у найбагатших краях ССРСР, як Україна й Північний Кавказ. Так само рішуче стверджується, що у зв'язку з цим масовим вмиранням виникали найжахливіші прояви до людоїдства включно. 2) Ці жертви можна було б оминути. У той час, коли в ССРСР відігралася трагедія, заморські хліборобські держави терпіли від надпродукції збіжжа, світові конференції обмірковували питання зменшення збіжжевої продукції. Величезні запаси споживчих продуктів знищено...» Слід зазначити, що під тиском міжнародної громадськості Радянський Союз змушений був визнати наявність голоду в 1932–1933 роках, проте істинні причини й масштаб його ретельно приховував.

ГОЛОДОМОР 1932–1933 РОКІВ – ГЕНОЦИД В УКРАЇНІ

I. СУТЬ ПИТАННЯ. ПРИЧИНИ ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РОКІВ

Голодомор 1932–1933 років в Україні назавжди залишиться в пам'яті українців однією з найстрашніших сторінок нашого минулого. Цю сторінку суспільство сприймає передусім на емоційному рівні. Але в той же час Голодомор – це історичне явище, яке відбувалося в конкретний час, у конкретному місці і яке є наслідком дій конкретних осіб.

Для чіткішого розуміння, чим же був Голодомор, слід акцентувати на таких фактах:

1. Коли дослідники говорять про Голодомор 1932–1933 рр., то вони одноставні в тому, що стосується ходу подій: масштабний голод розпочався **наприкінці літа 1932 року, досяг свого піку до початку весни 1933-го й завершився на початку літа 1933 року**. Саме за цей менш ніж календарний рік в Україні загинули мільйони людей.

2. Нині очевидно, що Голодомор 1932–1933 років в Україні був **результатом спланованих системних заходів** та одночасно виступив інструментом знищення соціальної бази народного опору Радянській владі в Україні, всесоюзної індустріалізації, застереженням Українському радянському урядові проти намірів проводити порівняно самостійну політику.

3. Кількість прямих та непрямих жертв Голодомору точно встановити на сьогодні досить важко. Між істориками тривають дискусії, скільки саме людей загинуло: п'ять, сім, дев'ять чи десять мільйонів? Але так чи інакше **йдеться про МІЛЬЙОНИ безвинних жертв**. Для порівняння: сучасне населення Данії становить 5,2 млн. осіб, Австрії – 8 млн.; Болгарії – 8,5 млн.; Бельгії – 10 млн.; Угорщини – 10,3 млн. Тобто, під час Голодомору зникла ціла європейська країна.

За даними вчених, найбільше постраждали від голоду тодішні Харківська і Київська області (теперішні **Полтавська, Сумська,**

Харківська, Черкаська, Київська, Житомирська). На них припадає 52,8% загиблих. Смертність населення тут перевищувала середній рівень у вісім – дев'ять і більше разів. У нинішніх **Вінницькій, Одеській, Дніпропетровській** областях рівень смертності був вищий п'ять – шість разів, у **Донбасі** – у три – чотири рази. Фактично **голод охопив весь Центр, Південь, Північ та Схід сучасної України**.

4. Під час аналізу тих подій рано чи пізно виникає запитання про **причини й винуватців трагедії**. Безумовно **головною причиною Голодомору стала політика тоталітарного сталінського режиму** – безвідповідальні експерименти з метою побудови щастя «в окремо взятій країні», які передбачали, зокрема, злиття всіх націй і народностей СРСР у єдиний «радянський народ» з уніфікованою свідомістю та здійснення швидкого «індустріального стрибка» шляхом «мобілізації» внутрішніх ресурсів.

На практиці це означало **фізичне винищення всіх класових та національних «ворогів» сталінського режиму, тобто людей, які мали свою думку щодо розбудови «світлого майбутнього»**. Головним аргументом у здійсненні цієї політики нерідко ставав терор, зокрема, терор голодом. А Україна була головним полігоном «вирішення національного питання» та проведення індустріалізації...

Для зміцнення своєї влади тоталітарний режим знищував усіх, хто міг хоч якось порушити монополію тоталітарної держави на право вирішувати, як має жити держава. Українська нація, яка була другою за чисельністю в СРСР, мала величезний культурно-історичний спадок, власні славетні традиції державотворення, досвід національно-визвольної боротьби, а тому **становила серйозну загрозу для цього імперського утворення, його геополітичних намірів**. З огляду на це сталінський режим удався до відкритої війни проти українців.

Що стосується політики індустріалізації, то в ній самій, у її меті – швидкому промислому розвитку країни нічого поганого не було. Але методи, якими її проводили, повністю спотворили ідею і звели нанівець усі позитивні результати, бо їх купили ціною величезних втрат.

Щоб отримати валюту для закупівлі промислового обладнання, Сталінові була потрібна ефективна машина відбирання товарів і

відправлення їх на експорт, насамперед – хліба. Для цього він організував економічно не обґрунтовану колективізацію сільського господарства, яка фактично знищила найкращі господарства разом з господарями і призвела до багаторічної руїни. Українські селяни намагалися опиратися такій політиці, й тому мільйони з них стали жертвами в нерівній боротьбі.

Звичайно, **відповідальність за це повинен нести весь тоталітарний сталінський режим з його розгалуженою каральною машиною**. Але було кілька **головних дійових осіб, які спровокували Голодомор або ж не відвернули його**, хоча могли і повинні були це зробити. Це:

Йосип Сталін – Генеральний секретар ВКП(б), перша особа в комуністичній ієрархії.

В'ячеслав Молотов – голова Раднаркому СРСР, тодішнього радянського Уряду. Безпосередньо відповідав за хлібозаготівлі в Україні.

Лазар Каганович – у 1925–1928 рр. – секретар ЦК КП(б)У, 1928–1939 рр. – секретар ЦК ВКП(б), вірний соратник Сталіна, спеціальний посланець, який керував хлібозаготівлями на Північному Кавказі та здійснював ревізії в Україні, зокрема на Одещині.

Павло Постишев – у січні 1933 р. направлений в Україну як другий секретар ЦК КП(б)У з особливими повноваженнями. Головним завданням, яке поклав на нього Сталін, було «безумовне виконання плану хлібозаготівель». Після виконання цього «плану» Постишев став головним ініціатором і безпосереднім керівником репресій проти української інтелігенції.

Станіслав Косіор – у 1928–1938 рр. – перший секретар ЦК КП(б)У, фактичний керівник Української РСР.

Влас Чубар – у 1923–1934 рр. – голова Раднаркому УРСР, тодішнього радянського уряду. Друга особа серед керівників України.

Мендель Хатаєвич – у 1932–1933 рр. – 2-й секретар ЦК КП(б)У. Також мав «особливі повноваження» стосовно хлібозаготівель.

Станіслав Реденс – керівник ОДПУ УРСР. Саме він «відпрацьовував» перші справи, пов'язані з Голодомором.

Всеволод Балицький – повноважний представник ОДПУ в Україні, який потім очолював ОДПУ УРСР. Фактично саме він ініціював більшість наказів, за якими голодних селян або осіб, які

намагалися допомогти їм, засуджували до смертної кари через вигадані звинувачення. Також відіграв одну з провідних ролей у винищенні української інтелігенції.

Роль цих осіб в організації Голодомору в Україні була різна. Якщо Сталін був головним ідеологом розправи, Каганович, Балицький і Постишев проявляли найбільшу активність, то деякі українські керівники, особливо Чубар, інколи намагалися подавати голос на захист голодуючих селян. Однак їхні дії не були послідовними і навряд чи могли бути успішними. Бо за Голодомором стояла СИСТЕМА. Ті, хто намагався їй хоч якось заважати у проведенні терору, як, наприклад, народний комісар освіти Микола Скрипник, самі ставали жертвами цього терору.

Звичайно, згадані особи нічого не змогли б зробити самотужки. Їм активно або пасивно допомагали сотні тисяч соратників, значна частина яких вірила, що вчиняє правильно.

5. Дехто й досі намагається представити Голодомор 1932–1933 рр. як «збіг об'єктивних та суб'єктивних обставин»: посухи та «перегинів на місцях». Але факти свідчать зовсім про інше. Насамперед посухи дуже рідко призводять до голоду в таких масштабах. До того ж, посуха не може призвести до повного знищення врожаю, через посуху із селянських господарств не може повністю зникнути худоба та птиця, все, чим можна прохарчуватися. Все це зникло завдяки «зусиллям» активістів, які відбирали в людей останнє.

Утому, що врожай в Україні був, переконує хоча б той факт, що радянський уряд масово продавав збіжжя й інші сільськогосподарські культури за кордон. Наприклад, існує свідчення, що в 1932–1933 рр. у Польщі українськими буряками годували свиней, бо цих буряків було багато і вони були дуже дешеві.

Факти переконують, що «випадково», через «перегини на місцях» не вивезеш за кордон сотні тисяч тонн продовольчих товарів. Ті, хто стверджує подібне, вочевидь, грішать проти істини, бо ***для вивезення продовольства в таких обсягах потрібне ПОЛІТИЧНА ВОЛЯ.***

Крім цього, за свідченнями очевидців, в окремих регіонах України тоді, коли від голоду щодня вмирили тисячі людей, майже на повну потужність працювали спиртові заводи, які переробляли

дорогоцінний хліб на горілку. Так сталінський режим добував додаткові ресурси для проведення індустріалізації.

6. Про те, що дії більшовиків були свідомі, свідчить ще один характерний факт. Восени 1932 – взимку 1933 року, коли вже всі зрозуміли, що в Україні справжній голод, **тоталітарна влада не лише не припинила примусового відбирання їжі або хоча б прийняла допомогу інших країн, а навпаки, всі сили кинула на те, щоб ізолювати голодуючі райони.** Армія, загони НКВС оточили українські міста (бо селяни намагалися врятуватися там від голодної смерті) та залізничні станції. Мешканцям сіл забороняли виїжджати в інші регіони СРСР. Цьому сприяло запровадження паспортної системи, яка фактично вдруге закріпачила українських селян. Спеціальними розпорядженнями було заборонено продаж залізничних квитків для них. Такі дії важко пояснити якимось збігом обставин.

Отже, аналіз фактів доводить, що тоталітарний **сталінський режим діяв свідомо і за чітким планом.** Хліб вилучали, продавали до інших країн за валюту, яку спрямовували на закупівлю верстатів та іншого обладнання для промислових підприємств. Усіх невдоволених знищували: розкуркулювали, висилали, просто страчували за вироком «трійок» без суду і слідства. На місце знищених голодом або репресіями українських селян привозили нових – з Росії, Білорусії...

Все це призводило до страшних наслідків у масштабах нації. Українці мільйонами вимирали. Ті, хто вижив, підірвали своє фізичне та психічне здоров'я. В їхні душі назавжди закрався страх голоду. Через переселенців змінювалася етнічна структура населення України. Все це істотно підірвало життєвий потенціал нації.

Українці мусять знайти в собі мужність визнати і переконати інших, що нація стала жертвою страшного злочину, який ніколи не повинен повторитися. Ми маємо усвідомити, що сьогоднішнє населення України є нащадком тих, хто вижив у ті страшні часи. Але **нас могло б бути набагато більше...**

II. МАСШТАБ ТА НАСЛІДКИ ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РОКІВ

Як було зазначено вище, кількість жертв Голодомору досі не встановлено, хоча йдеться безумовно про кілька мільйонів людей. Тогочасні втрати населення України можна вивести наближено з порівняльної таблиці приросту і втрат населення СРСР, Росії, Білорусії та України за даними переписів 1926 і 1939 років, які подавала в радянських джерелах незалежна Міжнародна комісія юристів (створена у 1988 році у складі провідних юристів зі Швеції, Бельгії, Великобританії, Канади, Франції, Аргентини, США):

Назва держави, республіки	Насел у млн Дані (за 19:
СРСР	147,0
Росія	77,7
Білорусія	4,73
Україна	31,1

Якби в Україні не було **втрат населення, що стали наслідком спланованих владою заходів, передусім безумовно Голодомору**, а також політичних репресій, масових виселень тощо, і припускаючи, що приріст населення на нашій землі з 1926 року до 1939-го дорівнював 16%, як у середньому по СРСР, то кількість населення України в 1939 році становила б близько **36,186 млн. осіб, а не 28,111 млн.**, як зафіксовано у переписі 1939-го.

Отже, мінімальна оцінка втрат населення України становить 8,075 млн. осіб, або чверть усього населення республіки в 1926

році. При цьому не враховано доведені факти організованого інтенсивного ввезення на територію сіл у спустошені Голодомором садиби українських селян тисяч ешелонів сімей з областей Росії та Білорусії.

Голодомор 1932–1933 років мав деморалізує значення для всього українського народу. Коли йде війна, є очевидний ворог. Тут же, навпаки, офіційно пропагувалася ідеологія інтернаціоналізму і братерства, проголошувалися «найсвітліші ідеали, мета – комунізм», і водночас **унаслідок цілеспрямованих дій цивільної влади, за підтримки «громадськості» – комсомолу, профспілок, комнезамів населення було доведено до масової голодної смерті.**

Соціально-демографічні та морально-психологічні наслідки Голоду 1932–1933 років актуальні й до сьогодні. Тоді на довгі десятиліття було підірвано матеріальну базу українського села, зруйновано його виробничу і товарну інфраструктуру, фізично знищено підприємницькі та ініціативні елементи, залякано цілі покоління українців, причому не лише селян, зламано волю всього українського народу до опору тоталітарній системі, до національного відродження.

III. ХАРАКТЕР ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РОКІВ

Роберт Конквест у книжці **«Жнива Скорботи (Радянська колективізація і терор голодом)»** писав: «Події, висвітлювані в цій книзі, в узагальненому вигляді можна представити так. У 1929–1932 рр. Комуністична партія під керівництвом Сталіна з причин, які розкриватимуться далі, завдала подвійного удару радянському селянству, – йдеться про розкуркулювання й колективізацію. Розкуркулювання означало, по суті, фізичне знищення або депортацію на Північ мільйонів селян разом з їхніми родинами. Офіційно розкуркуленню підлягали найзаможніші селяни, на ділі ж його жертвами стали найвпливовіші, передусім ті, хто не погоджувався з планами насильницької колективізації. Організація колгоспів призвела до цілковитої ліквідації приватного землеволодіння й концентрації решти селянства в контрольованих більшовиками колективних господарствах. Результатом цього подвійного удару стали мільйони жертв, головним чином серед депортованих, але також і серед тих, хто залишався на своїй батьківщині (наприклад, у Казахстані).

Після цього, в 1932–1933 рр., сталося те, що можна охарактеризувати як терор голодом або голод, штучно створений владою проти колективізованих селян України та значної частини заселеної українцями Кубані (разом із деякими регіонами Подоння й Поволжя), здійснюваний шляхом установаження для них аж надто великих, непосильних норм хлібоздачі, вилучення до останку харчів, а також ужиття заходів, аби жертви голоду не дістали допомоги ззовні, — навіть з інших регіонів СРСР. Ця акція, значно згубніша для життя, ніж попередня колективізація 1929–1932 років, супроводжувалася масовими гоніннями на українську культуру, інтелігенцію, церкву. Уявну впертість українських селян, котрі не здавали зерна (якого вони не мали), недвозначно розцінювали як «націоналізм» – відповідно до твердження Сталіна, що національна

проблема є за своєю суттю селянською проблемою. Тож український селянин терпів подвійно – і як селянин, і як українець. Так проти українського селянства поєдналося два чинники: протистояння партії селянству і протистояння партії українству».

Отже ми можемо говорити про подвійну природу Голодомору 1932–1933 років: соціально-класову та національну.

Соціально-класова природа Голодомору 1932–1933 років.

У програмі більшовиків було передбачено одержавлення сільського господарства подібно до того, як це було зроблено в містах із заводами та фабриками. Поміщицькі володіння передбачалося перетворити на комуни-радгоспи. Проте в ході більшовицької революції та громадянської війни з мільйонами одягнених у шинелі та озброєних селян не змогли впоратися не лише біла гвардія, а й більшовики. Під тиском селян поміщицькі володіння розділили. Однак Радянська держава не збиралася відмовлятися від своїх планів. За понад 10 років після громадянської війни було зміцнено партійний та каральний органи СРСР, приборкано найбунтівніші елементи на селі, вилучено у селян зброю. Це створило головні передумови для успіху колективізації, яку провели шляхом терору і **інструментом якої, а не лише наслідком, став Голод 1932–1933 років.**

Національна природа Голодомору 1932–1933 років.

Пробуджена Українською національною революцією 1917–1921 років Україна швидко відроджувалася, маючи при цьому значні людські й економічні ресурси. Протягом 20–30-х років українські комуністи часто йшли проти волі Москви у багатьох організаційних та політичних питаннях, навіть у таких, як формування ЦК КП(б)У. Політика українізації, відомим ідеологом якої був Микола Скрипник, уже на кінець 20-х років вийшла далеко за ті межі, які їй установили більшовики. Українська національна свідомість до того часу набула загрозливих масштабів, розквітла національна інтелігенція, Україна намагалася проводити самостійну політику, зросло значення України в загальносоюзних процесах, причому сталося це **завдяки зростанню національної свідомості українців, а не їхньому злиттю з росіянами.** А опора всієї України – селянство забезпечувало можливість національній самосвідомості розквітати й далі. І саме з цих причин влаштовано терор голодом, щоб знищити саму українську національну ідею, підірвавши її соціальну базу,

деморалізувавши інтелігенцію і зробивши із селян, що вижили після голоду, покірних колгоспників. Оскільки політична влада була зосереджена в Москві, це вирішило долю українців. Тому **Голод 1932–1933 років став відповіддю комуністичної московської влади на український культурно-політичний розвиток у межах СРСР.**

Великий Голод 1932–1933 років – не помилка і не просто зла воля московського керівництва, зокрема Сталіна. В ньому (штучному Голоді) не було нічого ірраціонального. Тому не варто демонізувати ні Сталіна, ні якісь інші причини – **Голодомор був засобом комуністичного будівництва.**

З політичних мотивів керівництво Радянського Союзу всіяко заперечувало голод в Україні, і тому про допомогу ззовні не могло бути й мови. Наприклад, реальну допомогу голодуючим українцям пропонували не лише інші держави, а й організації Західної України, такі як «Просвіта», ОУН, «Союз українок» та інші. Але зібране серед населення Західної України продовольство передати до Радянської України не вдалося, оскільки керівництво Радянського консульства у Львові запевняло, що голоду в Україні немає. **Це є неспростовним підтвердженням керованого характеру Голодомору.** До речі, коли в 1946–1947 роках Україна знову переживала голод, а в Західній Україні ще колгоспів не було, то тамтешні селяни-трударі знову виділяли зі своїх урожаїв частину продовольства для порятунку українців зі східних областей.

IV. СИСТЕМА ДОКАЗІВ

Голодомор 1932–1933 років як явище геноциду народу підпадає під означення геноциду, поданого в **Конвенції ООН від 9 грудня 1948 року «Про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього»**. Так, стаття 2 цієї конвенції визначає геноцид «як будь-яке з діянь, які вчиняються з наміром знищити повністю або частково яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу, а саме:

- вбивство членів групи;
- заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам групи;
- **умисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне знищення її;**
- заходи, розраховані на недопущення дітонароджування в середовищі групи;
- насильницька передача дітей з однієї групи до іншої».

Голодомор 1932–1933 років відповідає ознакам геноциду згідно з цією статтею, передусім з її третім пунктом.

Голодомор спричинено навмисними діями тоталітарного радянського режиму. **Суть злочинних дій влади** полягала в:

1. Жорстокому придушенні устремлінь українського народу мати незалежну державу.

2. Знищенні чинної структури сільського господарства шляхом:

- масового «розкуркулювання» селян;
- насильницького впровадження колективізації селянських господарств;
- накладання на райони України, окремі селянські двори непомірно високих планів хлібоздачі.

Перебуваючи в Харкові 17 і 18 листопада 1932 р., В. Молотов згідно з одержаними від Сталіна інструкціями відпрацьовував тексти

двох постанов – ЦК КП(б)У від 18 листопада і РНК УСРР від 20 листопада, які мали однакову назву – «Про заходи щодо посилення хлібозаготівель». У постановах містилися пункти про натуральне штрафування боржників із хлібозаготівель м'ясом і картоплею (Джерело: «Колективізація і голод на Україні 1929–1933. – К., 1992. – С. 549; Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К., 1990. – С. 250–251).

У звіті Сталіну від 8 грудня генеральний секретар ЦК КП(б)У С. Косіор вказав, що в хлібозаготівлях «найбільший результат дає застосування натурального штрафування». На засіданні політбюро ЦК КП(б)У 20 грудня за участі підручних Сталіна Л. Кагановича і П. Постишева голова уряду В. Чубар засвідчив, що недоліком хлібозаготівель є нехтування натуральних штрафів як стимуляційного засобу. Така була реальна ситуація з натуральними штрафами на кінець 1932 р. (Джерело: Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – С. 284, 286; Командири великого голоду. – К., 2002. – С. 317).

1 січня 1933 р. Сталін надіслав селянам України телеграму, в якій попереджав: «Щодо колгоспників, колгоспів та одноосібників, які вперто продовжують приховувати розкрадений і прихований від обліку хліб, застосовуватимуться найсуворіші заходи покарання, передбачені постановою ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 р.») (Джерело: Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – С. 308). Це означало, поперше, що до боржників із хлібозаготівель, у яких виявили хліб, мали застосовувати найсуворіші санкції («закон про п'ять колосків» передбачав розстріл або десятирічне ув'язнення). Подруге, це означало, проведення подвірних обшуків, адже тільки таким способом можна було знайти хліб. Сталін не вказував, які санкції чекали на тих, у кого хліб не знайшли. В цьому не було потреби, оскільки ухвалені під його диктовку листопадові постанови ЦК КП(б)У і РНК УСРР передбачали натуральне штрафування у разі відсутності хліба. Але селян штрафували не лише забиранням м'яса і картоплі. Сотні свідків голоду в один голос твердять, що в січні і в першій половині лютого на території України в селян забирали все продовольство, прирікаючи їх на голодну смерть.

3. Ізоляції великих територій у сільській місцевості в низці областей України шляхом:

- позбавлення селян права мати паспорт громадянина СРСР;
- заборони селянам виїжджати з їхніх місць проживання (заборона продажу залізничних квитків);
- наказів про арешти селян, що виїхали самовільно із сіл;
- оточення озброєними загонами каральних органів СРСР цілих територій;
- заборони листування і поширення інформації про фактичне становище.

22 січня 1933 р. Сталін власноручно (автограф зберігся) написав директивного листа ЦК ВКП(б) і РНК СРСР (підпис голови уряду Молотова з'явився у переддрукованому примірнику): «До ЦК ВКП і Раднаркому дійшли відомості, що на Кубані і Україні почався масовий виїзд селян «за хлібом» в ЦЧО, на Волгу, Московську обл., Західну обл., Білорусію». В листі вимагалось негайно заблокувати Україну і Кубань. (Джерело: Трагедия советской деревни. – Т. 3. – М., 2001. – С. 32, 635, 637). Відповідно до цієї директиви продавати селянам проїзні квитки на залізничних і водних шляхах припиняли. На ґрунтових шляхах за межами поселень з'явилися загороджувальні загонами з чекістів, міліції та місцевих активістів.

На початку квітня 1933 р. в містах відновили вільну торгівлю хлібом за підвищеними цінами, яку розглядали як додатковий канал постачання робітників і службовців (поряд з картковою системою). Ті з голодуючих селян, хто ще міг пересуватися, приїжджали в найближчі міста і вистоювали у велетенських чергах довгі ночі, щоб купити 1 кг хліба (більше не давали в одні руки). 10 квітня з'явилася постанова Київського обкому, яка регулювала порядок комерційної торгівлі. В ній зазначалося: «З метою охорони міста від занесення інфекційних хвороб, зокрема, висипного тифу, вважати необхідним запровадити продаж квитків винятково за посвідченням по залізниці від станцій: Миронівки, Козятина, Бердичева, Фастова, Коростеня, Яготина, Умані, Гребінки, а також проміжних, до Києва» (Джерело: Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – С. 486).

Кремль відрізав голодуюче українське село від Росії, Білорусії і міст у самій Україні з цілком очевидною метою: змусити вмирати тих селян, які вже не могли працювати в колгоспі, у себе вдома, а не на людях.

4. Впровадженні особливого режиму проживання, зокрема режиму «чорних дощок», що полягав у:

- вивезенні з цілих територій усіх товарів та засобів до проживання, що зберігалися на складах і в крамницях;
- насильницькій реквізиції в селян усіх запасів продовольства і навіть одягу;
- забороні будь-якої торгівлі та ввезення будь-яких засобів для існування;
- забороні будь-якого кредитування та насильницькому поверненні всіх кредитів.

5. Намаганні приховати причини і масштаби трагедії. Зокрема осіб, відповідальних за виявлення в ході перепису 1939 року фактів дискримінації українського населення та його високу смертність, розстріляли.

Теза про замовчування голоду не потребує документальних підтверджень внаслідок своєї очевидності. Навіть у цілком таємному діловодстві партійних комітетів тему голоду дозволялося порушувати тільки в «особливих папках» з особливим режимом зберігання. Це робилося, цілком зрозуміло, не з метою приховування інформації, а для того, щоб виключити можливість допомогти тим, кого влада прирєкла на повільну смерть.

Наслідком таких спланованих дій став страшний Голодомор 1932–1933 років.

ДОКАЗИ ВИЗНАННЯ ГОЛОДОМОРУ ГЕНОЦИДОМ

Міжнародна Конвенція ООН (від 1948 р.) визначає **геноцид як такі дії, вчинені з наміром знищити, цілком чи частково, будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку:**

- **убивство членів такої групи;**
- **заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи;**
- **навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, що розраховані на повне чи часткове фізичне її знищення;**
- **заходи, розраховані на запобігання дітонародження в середовищі такої групи;**
- **насильницька передача дітей з однієї групи в іншу.**

СРСР приєднався до Конвенції у 1949 році. Росія й Україна «успадкували» участь у цій Конвенції від СРСР та УРСР відповідно.

Логіка доказів (відповідно до Конвенції ООН)

Дії влади з організації Голодомору були спрямовані саме на Україну та україномовне населення (на Кубані).

Мотиви Й. Сталіна щодо України розкриваються в його листі до Л. Кагановича від 11.08.1932 р.: *«Самое главное сейчас Украина. Дела на Украине из рук вон плохи. .. в двух областях Украины (кажется, в Киевской и Днепропетровской) около 50 райкомов высказались против плана хлебозаготовок, признав его нереальным... Если не возьмемся теперь же за выправление положения на Украине, Украину можем потерять».*

Справді, в умовах соціально-економічної кризи «силове поле» Кремля зникло і українська еліта могла б перетворитися з «червоної» на «жовто-блакитну». Тому голодомор українських селян поєднувався з **терором проти всього українства** (боротьба зі «скрипниківщиною», чистка Компартії України). Одночасно, восени 1932 року Сталін оголосив «петлюрівською» українізацію Кубані і Північного Кавказу (проходила в 1920-х рр.) і знищив усі її здобутки за кілька тижнів.

Довідково: Кубань хоч і була тоді одним з округів Пн.-Кавказького краю РСФРР, у 1920-х рр. прагнула приєднатися до УРСР. У рамках політики українізації Кремль (на прохання Харківського компартійно-радянського центру) погодився на українізацію Кубані.

Саме території УРСР і Кубані **оточили збройні загони** для блокування виїзду селян «за хлібом». Таких заходів не застосовували більше ніде в СРСР.

Дані другого всесоюзного перепису 1939 року підтверджують локалізацію Голодомору саме на українських територіях. Чисельність населення України в 1926–1939 рр. **скоротилася на 3,1 млн. осіб** (до 28,1 млн.). Водночас населення РФ **збільшилося на 21,8 млн.** (+28%), а загалом по СРСР **зросло на 23,5 млн.** (+16%).

Якби не було Голодомору, то (за середньосоюзних темпів приросту) населення України **становило б 36,2 млн., тобто на 8,1 млн. осіб більше**, ніж у 1939 р.

За розрахунками істориків, **середня очікувана тривалість життя чоловіків в Україні у 1933 році становила 7,3 року, жінок – 10,9 року.**

Геноцид здійснювався через намагання будь-якою ціною виконати завищені плани хлібозаготівлі, вилучення всіх продуктів харчування на окремих територіях ...

У серпні 1932 р. запроваджено **заборону торгівлі**, яка практично унеможливлювала придбання селянами хліба.

Восени 1932р. влада вдалася – через т. зв. **натуральні штрафи** – до **повного вилучення продовольства** у «боржників» за завищеними планами хлібозаготівлі.

Вживання в їжу котів, собак, труподство і навіть канібалізм стали масовим явищем серед доведених голодомором до безтями людей.

а також на повну ізоляцію мешканців територій, на яких був голод.

Після Постанови ЦК КП(б)У від 18.11.1932 р. масового застосування набув **режим «чорних дошок»**, який, за неповними даними, стосувався господарств 82-х районів. Ці господарства були повністю ізольовані (оточені озброєними загонами). Звідси вивезли всі продовольчі товари і насінневі запаси. Занесення на «чорну дошку» фактично було рівнозначне смертному вироківі.

У січні 1933 р. до ЦК ВКП(б) «...дошли сведения, что на Кубани и Украине начался **массовый выезд крестьян «за хлебом»** в ЦЧО, на Волгу, Московскую обл., Западную обл., Белоруссию». Отже, Директива ЦК ВКП(Б) від 22.01.1933 р. передбачає **заборонити виїзд селян з України та Кубані** (заборона продажу квитків та оточення залізничних станцій), а також заарештувати й депортувати тих, хто вже встиг виїхати. В результаті цілі області України, населені пункти, а також сам кордон УРСР у 1932–1933 роках оточили військові загони, які не випускали людей до інших регіонів СРСР, а також із сіл і містечок у великі міста України.

Ця Директива також свідчить, що голод у цей час був **лише в Україні та на Кубані**, оскільки в сусідніх республіках такої нестачі в харчах не було.

(На основі матеріалів Інституту історії України НАН України)

ДОКУМЕНТАЛЬНІ СВІДЧЕННЯ

№ 1

25 липня 1933 р., Львів

Інформація газети «Діло» про звернення громадських організацій
Західної України до українського народу у зв'язку з голодом в Україні

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Велика Україна, Твій материк, цей найбагатший край в Європі, корчиться нині в голодових муках і болях і терпить невиносимий національний гніт. Російські комуністи-більшовики, що вогнем і мечем знищили Українську Державу над Дніпром, що багнетами насадили свою диктатуру на нашій землі, розпинають тепер український нарід. Вони нищать найкращих його синів розстрілами, мучать тюрмами і засланнями, і масово виголоджують усе населення на Україні.

Це не поголоски й не сплітки, це — найчистіша правда! Про цю страшну правду говорить нині голосно світ, про цю болючу правду кажуть наші тамошні брати у численних листах до свояків і знайомих, про цю жахливу правду оповідають і численні втікачі з більшовицької неволі. Зате цю трагічну правду закривають комуністи. З усіх листів наших нещасних братів і з усіх оповідань утікачів чуємо розпучливий крик: «Рятуйте, бо загигаємо від насильства і голоду!».

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Де б ти не жив поза межами Великої України — чи в Галичині, чи за океаном в Америці, чи на Волині й Холмщині, чи в далекій Австралії, чи на Буковині й Бесарабії, чи в Китаю, чи на Закарпатті й на еміграції в Європі, чи в гарячій Африці — ніде Ти не можеш спокійно приглядатися величезному горю та мукам Твоїх поневолених і голоджених братів.

Ти мусиш сказати своє тверде слово гнобителям і світові цілому про їхню недолю. Ти мусиш зробити все, щоби рятувати загрожене існування 35-ти мільйонів братів, щоби рятувати тим самим себе, своє національне життя перед загладою. Бо ж комуністичні московські диктатори завзялися вже на само життя українського народу, що найшовся під їх владою. Вони знищили всі багатства української землі, вони зруйнували українське народне господарство, вони через

насилену колективізацію геть завалили хліборобство й довели українське населення до голоду. На українських широких, урожайних ланах ростуть тепер переважно бур'яни, а український хлібороб у голодових муках докотився декуди до людодїства. На українській землі, де недавно хвилювали непроглядні пшеничні лани своїм буйним колоссям, запанувало наслідком комуністичної господарки людодїство. Це ж найстрашніше явище під сонцем. Щоби в хліборобській країні брат поїдав з голоду брата — цього світ не чував і земля наша досі не знала. Одначе й людодїство не спинило російських комуністів від того, щоби тепер, при зборі цьогорічних невеликих урожаїв, не наложити своєї руки на весь український збір. Комуністи рішили вивезти з України все збіжжя на північ, у московські промислові осередки, а українське населення тим самим віддати масово на поталу голодовій смерті. За спротив населення проти такого обдирання краю та проти голодження комуністи нищать його немилосердно розстрілами, а всю вину за неврожай складають на українську національну свідомість і тому гноблять український нарід політично гірше московських царів. Вони касують всі рештки політичної автономії Радянської України, нищать всі українські культурні надбаня та викорінюють при допомозі терору ще й нечуваний і невиданий в історії ніякого народу політичний гніт.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Урвалася міра Твого терпіння. Мовчати далі не можна! Скрізь, де б'ється українське серце, треба не тільки протестувати проти всіх комуністичних насильств, але й заворушити сумління цілого людства, поставити на ноги весь світ, щоби він звернув увагу на Твоє положення й прийшов Тобі з допомогою.

Українська Парламентарна Репрезентація і всі центральні українські установи заснували у Львові Український Громадський Комітет Рятунку України. Подібні Українські Комітети треба творити по всьому світі, треба їх працю узгіднювати та спільними зусиллями змагати до полегшення долі наших неволених братів на Великій Україні.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!

Де б Ти не жив, — чи на власній землі, чи на еміґрації, чи в Європі, чи за океанами, — ставай одностайно в суцільні лави боротьби з насильством. Мобілізуй опінію світа проти всіх комуністичних страхіть на Великій Україні. Допомагай своїм братам на Великій Україні чим

можеш і як можеш. Львівський Громадський Комітет поведе масову рятункову акцію в краю та за кордоном і в найкоротшому часі оголосить подрібний її план. У своїй праці Комітет розраховує на загальну масову підтримку. Повний віри в успіх початого діла, Комітет кличе до дружньої співпраці всіх українців, що щиро хочуть з'єднатися в болю зі своїми гнобленими наддніпрянськими братами.

А Ви, нещасні, опухлі з голоду, брати з-над Дніпра, Кубані та Дону, прийміть від нас вислови подиву для Вашої мужної постави в нещастю, прийміть вислови найглибшого співчуття у великому горі й будьте певні, що скорше чи пізніше прийде кінець Вашим мукам, а з-поза комуністичних хмар і темряви, що повисли над Україною, засяє сонце Волі.

Львів, дня 25 липня 1933.

Підписали:

1. За Українську Парламентарну Репрезентацію: д-р Дмитро Левицький, Дмитро Великанович.

2. За Товариство «Просвіта» у Львові: Василь Мудрий, С. Магальяс.

3. За Наукове Товариство імені Шевченка у Львові: д-р В. Левицький.

4. За Українське Педагогічне Товариство «Рідна Школа» у Львові: о. Олекса Базюк, д-р Мирон Коновалець.

5. За Український Католицький Союз у Львові: Вол. Кузьмович, А. Трач.

6. За Союз Українок у Львові: Мілена Рудницька.

7. За Т-во укр. письменників і журналістів у Львові: І. Кедрин.

8. За Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові: Ю. Павликовський, Р. Левицький.

9. За Краєве Господарське Товариство «Сільський Господар» у Львові: Ю. Павликовський, М. Холевчук.

10. За «Народну Торговлю», Краєвий Союз Споживчий у Львові: Ю. Павликовський, д-р Бариляк.

11. За Краєвий Молочарський Союз «Маслосоюз» у Львові: А. Мудрик, А. Палій.

12. За Центральний Кооперативний Банк у Львові: д-р Кость Левицький, М. Кисілевський.

13. За «Дністер», Товариство взаємних обезпечень у Львові: інж. Ю. Мудрак, д-р Л. Макарушка.

14. За «Центросоюз», Союз Кооперативних Союзів у Львові: інж. М. Творидло, Радловський.

15. За Земельний Банк Гіпотечний у Львові: В. Сінгалевич, Вогошиновський.

16. За «Карпатию», Т-во Взаїмних Обезпечень на життя і ренти: д-р І. Гижа, О. Тарнавський.

17. За Народну Організацію Українців м. Львова: Агатон Добрянський.

18. За «Молоду Громаду» у Львові: Радловський, М. Бонковський.

19. За Товариство «Взаїмна Поміч українського учительства у Львові»: Зелений, Д. Петрів.

20. За Тов. учит. вищ. шкіл «Учительська Громада» у Львові: Сиротюк.

21. За Союз Українських Адвокатів у Львові: д-р Кость Левицький.

22. За Українське Лікарське Товариство у Львові: д-р Максимонько.

23. За Союз Укр. Приватних Службовиків «СУПРУГА» у Львові: Камінський, Гладкий.

24. За Українське Товариство Допомоги Інвалідам у Львові: д-р І. Гижа, Волошиновський.

25. За Товариство Охорони Воєнних Могил у Львові: Карпінський, д-р Лициняк.

26. За Тов. «Сокіл-Батько» у Львові: В. Мигаль, інж. Свірський.

27. За Головну Старшину Укр. Рух.-Спорт. Т-ва «Великий Луг» у Львові: М. Козланюк, І. Мамчак.

28. За «Міщанське Брацтво» у Львові: М. Стефанівський, М. Кривецький.

29. За Т-во «Зоря» у Львові: М. Кліщ.

30. За Укр. Т-во «Сила» у Львові: І. Табора, С. Валько.

31. За Т-во «Воля» у Львові: Козицький Іван, Сивуляк Михайло.

32. За «Українське Народне Мистецтво» у Львові: Ірена Макух-Павликовська.

33. За Укр. Т-во Допомоги Емігрантам з України у Львові: А. Петренко, Ф. Дудко.

34. За Відділ Укр. Центр. Комітету в РПП у Львові: О. Кузьминський.

35. За Відділ Союзу Українок-Емігранток в РПП у Львові: Ал. Тарановичева, Л. Доценкова.

Діло. — Львів. — 1933. — Ч. 212. — 14 серпня. — С. 1.

№ 2

24 серпня 1933 р., Львів

Інформація газети «Нова зоря» про віче у Станиславові 19 серпня 1933 р.
з приводу Голодомору на Великій Україні

Галицька земля протестує

У Станиславові відбулося дня 19 с. м. велике протестаційне віче проти московських насильств на Україні. Приявних було понад 1 200 осіб. Віче отворив д-р Ю. Олесницький, реферат виголосив д-р О. Чорненко. Відтак промовляло ще кількох промовців. Ухвалено одоголосно отсі резолюції:

1. Московські большевики обманули українське селянство й робітництво й під гаслами землі й волі окупували придніпрянську Україну та перемінили її в московську кольонію.

2. Політика большевиків на Україні змагає до того, щоб україн.(ський) народ стерти з лиця землі та тим робом раз на завжди скінчити з небезпекою війни України проти Москви за незалежну Українську Державу.

3. Московські большевики та їх українські льокаї допровадили до того, що українське населення міліонами вимирає тепер голодовою смертю.

Ми, Українці Станиславщини, зібрані на вічу в Станиславові, дня 19 серпня 1933 шлемо нашим братам і сестрам на Придніпрянщині, на Соловецьких Островах, на Сибірі і в льохах Г.П.У. наш гарячий привіт та взиваємо їх видержати в тяжкій боротьбі з московським окупантом.

Протестуємо перед цілим культурним світом проти засобів, якими большевики винищують український народ та домагаємося від усіх народів, щоби вони доти не спроваджували збіжжа зі Совітів, доки міжнародня комісія не ствердить, що населення України має запевнений прожиток на цілий рік.

Виповідаємо боротьбу за проданцям і наймитам Москви і зобов'язуємося безпощадно поборювати пресу, яка стоїть на услугах большевиків. (...)

Нова зоря. — Львів. — 1933. — Ч. 63. — 24 серпня. — С. 3.

№ 3

9 вересня 1933 р., Станиславів

Із звіту воєводи Станиславівського за серпень 1933 р. про мітинги, організовані УНДО в знак протесту проти подій в УРСР

(...) Пов(іт) Станиславів. Дня 19 VIII в Станиславові відбулося публічне засідання, скликане місцевим комітетом УНДО з метою заманіфестування проти червоного терору в радянській Україні. На збори прибуло близько 1000 осіб, а як доповідачі взяли участь: депутат Біляк (УНДО), депутат Ладика (УСРП) і б(увший) депутат з УНДО Дмитро Паліїв.

Після відкриття зборів адвокатом д-ром Юліаном Олесницьким головний реферат зачитав д-р Олександр Чорненко. Він представив короткий історичний нарис історії України, а довше зупинився над її найновішою епохою, тобто часами радянського режиму.

На основі ряду даних він сказав, що Україна переживає історичну трагедію, бо одурманена совітами виглядом самостійності, не лише не має суверенітету, але в останніх роках совіти прямують до її денаціоналізації і колонізування російським елементом через масове морення голодом українського населення. Червоний терор виявився стократно гіршим від білого царського. Вже сколективізовано 2 000 000 укр(аїнських) господарств, 200 000 населення більш усвідомленого національно, переселено в далекі сторони, а на їх місце приведено колоністів, корінних росіян-комуністів. Водночас навмисно мориться голодом мільйони населення, конфіскуючи залишки збіжжя під закидом антидержавної діяльності. Доповідач цитує лист, писаний з України, в якому в суворих кольорах представлена тамт(ешня) ситуація. Під час цитування слів, що харчування на кухнях колгоспів таке, що свині не їли б цього, один з присутніх в залі комуністів крикнув: «Неправда, дайте нам такий вікт». Цей заклик викликав бурхливий відгук в залі. Під час виниклого заколоту порядкова сторожа вивела цього комуніста та його кількох прихильників з залу.

Після заспокоєння зібраних д-р Чорненко далі промовляв на тему репресій радянського режиму, які здійснюються відносно укр(аїнського) народу в мовній, релігійній, культурній та інших сферах.

Як другий від УНДО промовляв депутат Біляк, який так само критикував більшовицьку політику, називаючи (більшовиків) загарбниками і окупантами. Він згадував, що від часу Андрусівського перемир'я у 1667 р. ця ж політика і надалі продовжується Росією і Польщею. Він гостро засудив відносини, які зараз панують у Великій Україні, і сказав про нужду, яку укр(аїнський) народ терпить у радянській Росії.

Третій з черги промовляв від УСРП депутат Ладика, який коротко змалював важке становище в радянській Росії, додаючи, що не можна чекати допомоги від інших, але треба самим взятися за роботу в усіх напрямках економічного й суспільного життя.

Коли цей доповідач, посилаючись на вищеописаний інцидент у залі, виразив свій погляд, що не треба було так гостро поводитися з комуністом, який, можливо, необачно виразив своє глибоке переконання, і що радше тих, що блукають, треба навчати і робити свідомішими, з-посеред кола студентів, які сиділи в залі, пролунав вигук: «Панькатися з ними не будемо».

На кінець дуже чітко і переконливо промовив колишній депутат Дмитро Паліїв, редактор журналу «Новий час» зі Львова. Свою промову він почав словами, що є багато серед присутніх таких, хто разом з ним боровся під Львовом і йшов до бою під Київ за незалежність України і в цьому часі бачили трагедію укр(аїнського) народу, який дав збаламутитися фальшивими більшовицькими гаслами. Зараз весь народ схаменувся, але (зробив це) запізно, тому що його повністю пригнобив більшовицький уряд і червоний терор. Російський уряд застосовує політику, яка невідома в культурному світі, він хоче знищити всю Україну голодом і колонізувати її москалями, але йому це не вдасться, бо так, як довго живе хоч би один свідомий українець, він буде протестувати проти варварського терору. Боротьба за екзистенцію повинна викликати в кожного українця бунт совісті, який охопить маси і підготує до повстання в Україні, і це розв'яже (питання) про незалежну укр(аїнську) державу. Настане час, коли вся Україна здобуде собі свободу й незалежність, визволиться від окупантів і позбудеться червоного терору. Промова Паліїва була бурхливо оплескувана.

На пропозицію д-ра Олесницького через акламацію ухвалено відчитану д-ром Чорненком резолюцію такого змісту:

«1) Московські більш(овики) обманули укр(аїнське) селянство і робітників і під гаслом свободи окупували придністрянську Україну і поміняли її в московську колонію;

2) більш(овицька) політика в Україні прямує до того, щоб укр(аїнський) народ знести з поверхні землі і цим способом раз і назавжди покінчити з небезпекою війни України проти Москви за незалежну Укр(аїнську) державу;

3) російські більш(овики) і їхні українські лакеї довели до того, що зараз укр(аїнське) суспільство мільйонами вмирає голодною смертю.

Ми, українці Станиславівщини, зібрані на мітингах в Станиславові дня 19 VIII, посилаємо нашим братам і сестрам на Придніпрянщині і на Соловецьких островах, в Сибіру і в льохах ДПУ наш гарячий привіт і закликаємо до вистояння в боротьбі з московськ(ими) окупантами. Ми перед усім культурним світом протестуємо проти терору, якого застосовує радянський уряд над укр(аїнським) населенням. Ми оголошуємо боротьбу запроданцям і лакеям Москви та зобов'язуємося нещадно нищити пресу, яка стоїть на послугах більшовиків».

На закінчення відспівано «Ще не вмерла Україна». (...)

*ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 950, арк. 59–60 зв.
Машинопис, пол. мова.*

№ 4

17 жовтня 1933 р., Львів, Станиславів, Перемишль.

Копія листа єпископів УГКЦ до духовенства і вірних у зв'язку з подіями в УРСР

*Копія з копії**

Андрей Шептицький Божого Милистю і Благословенням Святого Апостольського Престолу Митрополит Галиський Архієпископ Львівський Єпископ Кам'янця Подільського Григорій Хомишин Божого Милистю Благословення Святого Апостольського Престолу Станиславівський Коциловський Божого Милистю Благословення Святого Апостольського Престолу Єпископ Перемиський, Самбірській і Сяницький Григорій ітд (наст.). Іван Латишевський ітд. Іван Бучко ітд.

Всемогущего Духовенсьтва і Вірним Божий Мир і Архієрейське словенсьтво.

Протестуючи недавно проти злочинів большевицької влади на Придніпрянській Україні, передовсім проти злочинів поповнених на сільському населенню. Ми спільним письмом заохочували вас до посту, жалоби, молитви, до добрих діл для випрошення з неба Божого Милосердя для страждучих і умираючих з голоду наших братів. Ціле українське громадянство нашого краю, послухало Нашого зазиву ... і Комітет Рятунку України установив, по порозумінню з Нами, на 29 жовтня день національної жалоби і протесту, звертаючися до духовенсьтва з проханням торжественних б служень і відповідних проводей на цей день.

Ідучи назустріч бажанню Комітету відзиваємо ся знову ту спільним посланем до вірних Нашої Церковної Провінції. Відзиваємо ся спільних по нем до всіх з'єднати у любові для наших терплячих братів. Іде про рятування нашого народу. Мусимо бути злучені Любовою до того народу Христовою любовою в одно. Ця любов ростягається далеко поза границі Нашої Церковної Провінції і обмуває всіх Українців і поза ними всіх терплячих, кривдних і убогих. Вона обмиває і всіх нез'єднаних братів наших, що не мають великого щастя належати до вселенної Церкви, до того Христом установленого, а по цілому світі розсіяного всесвітнього брасьтва любови.

Наша любов звертається з особливим співчуттям та глибокем болем до тих, що там за кордонами терплять невиносимі муки і вмирають з голоду. ... Навуд того, що там діється дрозгрози і співчуття переходить майже ціле людство.

* Текст написаний латинським алфавітом українською мовою, з багатьма полонізмами й помилками. – Наук. ред.

Але те загальне співчуття не ратує голодуючих. Людзка поміч при найліпшій волі мало може супроти страшней руїни. Ми майже безсильними свідками нечуваних і небувалих подій. Всеж таки з великою вдячністю мусимо на цьому містї збадати ті спочування нашій недолі зі сторони многих людей і народів викликані Нашим першим письмом. З особливою вдячністю вітаємо започаткувану віденським Кардиналом Архієпископом Теодором ініцієром акції для ратованя Україну через створеня у Відні інтернаціонального міжконфесійного комітету. А понад все віра кріпит Нас обутницею, що можемо упросити з неба Божого милосердя. Віра кріпит нас обітницею тріумфу правди і справедливости. Ми віримо і надіймося, що Воскресне Бог і розслуться вороги Йіго і втікатимуть від Лиця Йіго ті, що ненавидять Йіго. Як щезає дим так і щезнуть, як тайє віск від вогню, так погинуть гришники від Лиц Божого а праведники звеселяться. Першим нашим письмом Ми звиваємо Вас взагалі до молитви, жалоби і покути, а сьогодні вертаємо до того самого та заряджуємо щоби в неділю 29 жовтня, в день коли обходимо Христового царства, відбули ся по всіх церквах отжественні богосложення, при яких буде видчитане те наше письмо з відповідними поясненнями, при тім додаємо ще усильну раду покутних діл, пости, сповіди і милостині. Від травня відбуваються по парохях торжества, при яких українська молоді прирікає Христові обійме. Сю нашу молоді особлившим покликком звертаємося до неї.

Много може молитва праведного – каже св. Яков. Ми тим словом звернемося до Тебе, Українська Католицька Молоде: много може молитва невенних і чистих сердень. Прирікаючи Христові Цареву в день Йіго на ціле життя вірність і послух памятай про тих, що конають в болях, не мають потіхи, молитви, Св. Тайн і христянського похорону. Ви невинні душі молодих принимайте на себе хоч малу частину їх терпінь. Своєю покутою і молитвами сплатіт справедливости Божій за них. Такий закон Церкви Христового Тіла: Як Христось муками і смертю заплатив за наші провини, так ми одні за них можеми терпіти, надолуловати жертвами, жертувати своє житя тим спішивати кінцови славу побіду Христа. Благодать Господа Нашого Ісуса Христа і любов Божа Отця і причастя Святого Духа най буде зі всіми в Дано у Львові. Станиславові і Перемишлі дня 17 жовтня року 1933.

Андрій Метрополит, Григорій єпіскоп, Йосафат єпіскоп
Іван епп. пом. Львів, Іван епп. пом. Станисл.
Григорій епп. пом. Перем.

Польща та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття. Невідомі документи з архівів спеціальних служб. Том 7: Голодомор в Україні 1932–1933. – Варшава – Київ, 2008. – № 157, с. 730, 732.

№ 5

26 жовтня 1933 р., Станиславів.

Лист Станиславівського повітового начальника до всіх постів
Державної поліції повіту про розпорядження МВС щодо заборони
маніфестацій у день української національної жалоби

(...) Д(уже) пильно!

До

(за рознарядкою)

Повідомляється, що у зв'язку з вбивством у радянському консульстві у Львові пан Міністр внутрішніх справ розпорядився, що з приводу цього випадку та існуючого збудження розуму, дня 29 ц. м., тобто в день «національної української жалоби» всякі походи, мітинги і т. п. не дозволені.

Пан воевода повідомив про це Єпископську курію гр(еко)кат(олицького) обр(яду) у Станиславові з проханням, щоб зі свого боку вона видала відповідні розпорядження підпорядкованому їй духовенству, що цього дня дозволяються лише тихі богослужіння.

Подаючи вищезазначене до відома, я рекомендую особисто ком(ендантам) частин ДП простежити, щоб вищезгадане розпорядження Пана Міністра було точно виконане.

Про перебіг дня жалоби частини ДП мають подати для Начальства повіту детальний звіт, який повинен вплинути до Начальства повіту не пізніше дня 3 листопада ц. р., зранку.

Начальство повіту відмічає, що воно не дало дозволу на жодні маніфестаційні заходи 29 жовтня ц. р., тому, якщо хто-небудь хотів би десь їх влаштувати, то такі необхідно припинити як незаконні, а винних притягнути до покарання.

*За Повітового начальника: (-) Д-р Дембовський
ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 241, арк. 81–81 зв.
Машинопис, пол. мова.*

№ 6

27 жовтня 1933 р., Станиславів

Лист керівника Комісаріату Державної поліції в Станиславові повітовому начальникові про запланований день української національної жалоби

(...) Таємно!

Пану Повітовому начальникові у Станиславові

Посилаючись на доручення № секр/627/У/33 від від 26 X ц. р., повідомляю, що таємним шляхом я одержав інформацію, що НН вчителька школи ім. Шашкевича при вул. 3 Мая оголосила дівторі цієї школи, що 28 X ц.р. протягом всього дня треба дотримуватися посту і кожна дитина має принести по 10 гр., які будуть переслані голодуючому населенню в радянській Україні.

Керівник Комісаріату ДП

(-) Собенко, помічник комісара

ДАіФО, ф. 69, оп. 1, спр. 241, арк. 80.

Машинопис, пол. мова.

№ 7

29 жовтня 1933 р., Станиславів

Із звіту комісаріату державної поліції в Станиславові
«Свято української національної жалоби»

2 листопада 1933 р.

(...) Таємно!

Пану Повітовому старості у Станиславові

(...) 29 жовтня 1933 р. о восьмій годині в тутешній греко-католицькій кафедральній церкві відправили богослужіння в наміренні кращої долі для українців на Советській Україні. Богослужіння відправив о. Лободич.

Того ж самого дня о 10-й годині богослужіння відправив єпископ Хомишин у співслужінні українського кліру. Проповідь казав о. Кушнір, який на початку прочитав пастирського листа усіх греко-католицьких єпископів. (...) Того ж дня о 13-й годині стараннями місцевого комітету філії «Просвіти» в особах доктора Юліяна Олесницького, інженера Іллі Поповича, секретаря філії «Просвіти» Михайла Кушніра і голови української студентської секції Богдана Литвиновича відбулися збори в малій залі українського Сокола – так звана «Довірочна нарада» в справі надання допомоги українцям в Советській Росії. В зборах узяла участь посол Мілена Рудницька, яка спеціально для цього прибула для поінформування зборів про пропаганду української справи на платформі Ліги Націй. У зборах узяло участь 150 осіб, переважно з місцевої української інтелігенції. Між ними були між іншими: вчитель Сава Никифоряк, Грицак, Лепкий, о. Кушнір, о. Савраш, професор-емерит Онуферко, титулярний вчитель III гімназії Бригідер, а також делегації з усіх «Просвіт» Станиславова та околиць, членкині «Союзу Українок» на чолі із Софією Олесницькою. (...). На зборах (з нагоди свята жалоби. – *Наук. ред.*) було виголошено реферат. (...) Збори закінчилися о 15.45, учасники спокійно розійшлися. (...)

ДАІФО, ф. 6, оп. 1, спр. 382, арк. 16, 17.

Машинопис, пол. мова.

№ 8

29 жовтня 1933 р., Станиславів

Реферат, виголошений на Святі української національної жалоби^{*}

(...) Вже на весну ц. р. (1933 р. – *Наук. ред.*) появилися в часописах вістки, що заповідали великий голод на українських землях Рад. Союзу. Вслід за ними прийшли докладні дані і звітномлення, в котрих ясно було зображено нужденний стан хліборобської України. Вишикувана червоною Москвою осталася Україна вже на весну без хліба, а восени минулого року (1932 р. – *Наук. ред.*) засіви були такі слабі, що не могли заспокоїти навіть вимоги Москви. Знаючи неперебірливість червоних наставників, вже згори передбачувано, що по жнивях останеться Україна без найконечніших середників до життя. Передбачення ті сповнилися до найменших подробиць. Сьогодні населення України конає з голоду. Кожного дня гинуть тисячі хліборобів, котрі не мають змоги користати з того, на що працюють в поті чола. Теперішній стан України такий, якого досі не занотовано ніколи у світовій історії.

На тому місці слід згадати, в який спосіб Україна досталася під кормигу червоних диктаторів і яких середників та доріг уживала Москва, щоби допровадити Україну до сьогоднішнього безвихідного положення. По невдалих спробах закріпити на українських землях свою власну владу залягла Україну червона навала. Та помилкою було б думати, що большевицька Москва опанувала Україну однією тільки військовою перевагою та лише власними московськими силами. Ані червона гвардія, ані чисельна сила Москви на Україні в р. 1918–1920 не були такі великі, щоби вистарчили на захоплення великої української території, якби вона хотіла себе як слід обороняти. Нема нині вже потреби замовчування, навпаки, це треба говорити цілком голосно, що захирили свою справу в значній мірі Українці самі тим, що великий відсоток із-поміж них перейшов на бік большевицької революції, покидаючи жовто-сині державницькі прапори. Перехід цілих українських полків і дивізій на ворожий бік, перехід в московську комуністичну партію сотень українських інтелігентів, розколи українських партій на користь большевизму – ось що головню торувало червоній армії шлях на Україну. Всі ті зрадники наївно вірили,

^{*} Стилістику документа збережено. – *Наук. ред.*

що московська революція – то спасення України. До того Ленін, проводир московського більшевизму, в міру розвитку революції виступає з кличем величезного розмаху і самопевности, з кличем світової і соціальної революції. Цей клич віщував після страшенної воєнної різни і мук не менше і не більше, як всесвітнє замирання без ніяких відшкодувань, мир і спокій бідним хатам, а війну і помсту панам. Ленін кричав: «Граб награвлене, проганяй буржуїв, заводь правду на землі». І сотки тисяч люду захопилися тими гаслами, забули на свій найперший обов'язок, а спішили стати під червоними прапорами Москви. Ленін розпустив по завойованих землях цілі полки агентів, котрі обіцянками притягали на свою сторону легковірних людей, що хотіли відпочати по лихоліттях війни. Обоз червоної Москви збільшився чимраз більшими масами прихильників різних народів, у тому великим числом Українців. Від того часу і датується самознищення України, що втратила величезну масу сил на користь нібито світової революції, а на ділі, як тепер всім вияснилося, на користь оновлення московської імперії на взір держави Петра Великого. Ленін обіцяв створити рай на землі, бо ж того вимагали інтереси отої російської імперії. Україна була від віків рабом Москви, Україна від віків працювала на виживлення московського наставника. З України від віків витягано всі животні її соки. Положення радянської України не змінилося ні дрібки. Одна ріжниця – давніша Україна працювала на царя, тепер працює на червоних диктаторів.

Ще в початках революції, коли притягалось цілі народи для клича «світової соціальної революції», Ленін голосив «самовизначення народів». Усі народи мали мати свої держави зі своєю владою, а тільки мали належати до спільного союзу. Та оте «самовизначення народів» ніколи не переведено в життя, як і закинено гасла «світової соціальної революції». Світова революція заломилася на цілій лінії. Треба було якось рятувати опінію, треба було заступити її іншою, бо грозила небезпека, що розлізеться все те, що дійшло до купи обманами і обіцянками. Тоді починає Ленін вдавати, що переводить у життя оте самоозначення народів. По всіх краях заводяться нібито національні уряди, на чолі поставлено запродавців Москви. На Україні переводиться т. зв. українізацію, що покінчила повною невдачею. Та все-таки знайшлися люди, що вірили в добру волю Москви, мимо що всі начальні становища займали Москалі, мимо що українці не мали ні змоги, ні права рішати своїх справах. Люди вірили, що з бігом часу все якось налагоднається.

В таких обставинах вмірає творець Радянського Союзу Ленін, а в короткому часі проганяють з Москви Троцького. І знову положення червоних диктаторів стається критичне. Народи починають звільна домагатися своїх прав, пригадують Москві всі обіцянки, загадують

виповнення планів. Ролю заведення давнього режиму бере на себе Сталін нове божище.

(Частина речення втрачено. – *Наук. ред.*). Коли, мовляв, не можна ще відразу приєднати цілого світу, в Радянському Союзі створити ідеальний соціалістичний лад. А коли світ побачить о той рай соціалізму, то тоді сам піде слідами Радянського Союзу.

По думці о тих засадах Сталін опрацьовує гігантичні плани, котрі мають поставити Рад. Союз на рівні з наймогутнішими буржуазними державами. Опрацьовується плани на протяг найближчих п'ятьох літ т. зв. п'ятилеткі.

Перша п'ятирічка висуває ось такі плани (напрявні): Всі плани належить перевести в життя не при допомозі чужих капіталів, а заходами самої держави. В тій цілі перемінується 20 мільонів дрібних селянських господарств на великі державні фільварки, т. зв. колгоспи, бо того вимагає большевицький соціалізм. Всі ті плани в напрямі знищення України – держави наскрізь хліборобської. Україну задурманюється будовою Дніпрельстану, мовляв, ми дбаємо за Україну, ми хочемо створити на ній базу комунізму. Створено в той спосіб нову легенду, нову утопію, яку стали поширювати з цілим розмахом відомої большевицької пропаганди. І маси знову повірили, що Москва робить все це для якоїсь великої ідеї. А між вірючими знайшлися знова мільони Українців.

Ще один факт, якого не вільно замовчати. Колосальний розмах червоної Москви приєднав собі багато прихильників за границею. Чимало визначних галичан перейшло на бік червоного большевизму, потягаючи за собою малосвідомі, не обзнайомлені зі справою гурти робітників і селян. На Радянську Україну виїздить ряд людей, котрі повернувшись не можуть нахвалитись великої праці Москви. Забували одначе, що їм показувано тільки те, чим можна було похвалитися перед заграницею. Оті нові запроданці комуністичної ідеї руйнували своїми похвалами всі зусилля тих, котрі явно виступали проти тодішнього ладу на Україні. Та звільна слабшає отой телячий захват. Вже по перших роках п'ятирічки виходить ясно, що Москва збагачується коштом України, що цілий план опертий на використанню як природних багатств України, так і праці українських селян. Колективізація селянських господарств показала ся руїною хліборобства, визиском хліборобів.

У міжчасі скінчився речинець першої п'ятирічки. Ледве на половину сповнила вона свої завдання. Та Сталін не зражується невдачею. Виготовлює він план нової п'ятирічки, в якій уже ясно і недвозначно, без ніяких навіть старань заслонитися добром якоїсь ідеї вказано на те, що Україна мусить служити як служитель Москви, мусить достарчити всіх потрібних сирівців і поживи. Нова п'ятирічка заповідала відразу

знищення України. Бо ж жадано від українських колгоспів стільки всього, що навіть найпослідовніша праця не могла задоволити отих домагань. Того часу зачинається катування закріпощеного селянства України. Рік-річно по жнивах наїздять на Україну карні московські експедиції, котрі оружам змушують селян складати дань Москві. Для України повертаються часи кріпацтва, рабства. Селянин не може користати з того, що запрацював своїми руками. Йому згори визначається пайку таку, щоби він не вмер з голоду. Та збори рік-річно меншали, а червоний наставник ні на цаль не опустив своїх вимог. Щораз менше оставалося селянам. Катастрофа зблизилася скорим темпом. Восени минулого року засіяно менше як половину того, що передбачила п'ятирічка. Ні карні експедиції, ні заслання на соловецьку каторгу не могли змусити селян до виповнення планів у цілості. Попросту не було чим засіяти. Зима була предтечею сьгоднішнього положення. Скрізь панував голод, хоча ще не в такому ступні, як тепер.

Прийшла весна 1933 року. Москва домагалася весняних засівів, та селянам не звідки взяти насіння. Вони тупо спершу приймають катування Москви. Та де дальше починають вибухати бунти. То в тому, то в тому іншому селі прогнали селяни карні експедиції. Те і розлютувало до краю Москву. Починається явний наступ на все, що українське. Тисячі селян гинуть на шибеницях, десятки тисяч конають по тюрмах, сотки тисяч вивозять на Соловецькі острови. Під покришкою нищення контрреволюції винищується Україну. Та мимо всего весняні засіви не повелися. При найкращих засівах ледви вистарчало би на те, щоби заспокоїти Москву. Для працівників не оставалося ні дрібки. Бачучи цілком ясне своє безвихідне положення, селяни починають промишляти над способами собі бодай дещо залишити з овочів своєї праці. Ночами виходять селяни на поля та стинають колоски, та не довго. Москва заводить по всіх колгоспах нічні сторожі, а на винних карається за контрреволюцію примусовими роботами на Соловках. Відносини напружуються. З одної сторони Москва не думає ні в чому відступити від своїх домагань, з другої сторони селяни знаючи, що лишаються без середників до життя, продумують над способами визволитись з-під червоної каторги. Так приходять жнива. Знесилені недоїданням із вічно нап'ятими нервами ожиданиям, селяни не мають сил станути до праці. Та Москва не хоче зрозуміти цього. Нові карні експедиції женуть людей на роботу. Під дулами крісів працюють селяни на виживлення своїх катів.

Всі продукти виживлення сей час на московщину. Населення України застається без середників до життя, на ласку Божу. Починається нелегка боротьба за кусник хліба. Все те діється тоді, коли під боком усміхнені і задоволені кати затирають руку, тішаються, що

їх плани сповнилися: Україна докотилася на край пропасти і немає змоги задержатися перед упадком. Ще крок і закотиться та впаде на край пропасти, з якої її не встати. Так собі планують найджені до сита червоні диктатори. Та план оцих катів України не сповниться ніколи. Цілий світ оббігли вістки про лихоліття України, лихоліття, якого не пізнав ще жаден нарід на світі. Тисячі часописів розписалося про стан українських земель під Москвою, жакливими красками змалювавши нужду та терпіння 50-мільйонного народу. Вслід за цим влада Радянського союзу за помічу своїх дипломатичних представників заперечила ці вістки. Мовлять – це навітлення справи дуже одностороннє. Прецінь голод панує в цілій державі, а є вислідок кризи, а не доцільного ділання уряду. На доказ того запрошено на Україну кількох визначених політиків, котрі по повороті писали так, що виходило, начеби на Україні не було зовсім зле. Вправді голод панує, та не з вини уряду. Однак не багато повірило тим запевненням Москви і їх запроданців. Доказом те, що Ліґа Народів, Конґрес меншин і парламенти всіх держав дебатували над тою справою. Та це тільки для нас доказ, що держави не повірили на пустомовлення Москви. А голодний на Україні не принесе воно жадної помочи. Европейські держави вміли унятисть за жидами, коли Гітлер прогнав їх з Німеччини. Тоді цілий світ протестував і складав великі грошові підмоги жидам, а коли червоні кати допровадили до повної загибелі України, тоді світ дебатуює, признає потреби негайної помочи, але на ділі ставиться цілком пасивно до цієї справи. А що голод існує, і то з вини, а радше завданя послідовної праці московських комуністів, це ясне. Для зображення теперішнього лихоліття Україні хай послужить отих кілька картин, створених на підставі листів, присланих з-за Збруча нашими братами. Листи ті тільки чудом дійшли до нас... «Час жнив». Гаряче сонце жарить немилосердно. Та чомусь ніхто не рушається ні в селі, ні в полі, начеб люди вимирали, вигинули... Доспіле збіже хилиться до землі, неначе проситься жати... Та дармо вичікує, не виходить ніхто на поля... По брудних закирених хатах лежать постогнуючи знеможені люди. Аж нагло за селом на дорозі курява стала. Щораз більшає і скоро зближається до села... Вже видно кріси і людські постави в мундирах, зі штиками на крісах. В'їздять галопом у село. Тут і там крізь закурене віконце визирнула голова та скоро знову сховалась. Наїзники в'їхали в село і задержались перед хатою голови, себто вїята. Силоміць витягують його з хати. Кричить до нього старший, лає послідними словами. А за хвилю члени карної експедиції розбіглися по селу. Стукають в кожне віконце і кличуть всіх передхату голови. ... виходять селяни мовчки, керуються на означене місце. Старший говорить щось до них, до них кричить, грозить. За годину мусять усі стати на ланах з потрібними приладами. За непослух – смерть. Хтось пробує оправдуватись браком сил. Короткий рух рукою,

і його виводить... За хвилю тільки стрілів, і на очах усіх «контрреволюціонер». Через годину село вилягло на поля. Жнуть, озираючись на кіннотників, що з кісами наготові проїздять позаду. Спершу робота іде тако-сяко. Звільна знесилене тіло відмовляє послуху. Тут і там паде знеможене на землю. З ними кіннотники коротко – стріл, і вже кінець... На пострах других за контрреволюцію... Так відбуваються оті жнива, кров селян зрошувала густо ними оброблену землю. Не вщаджено нікого... Мовлять, добро революції того вимагає. На ділі ходило Москві про винищення українських селян, а яких вічно підозрювано о противореволюційний рух... В тому напрямі ішла їх робота по жнивях і остатних зборах. Усі зібрані продукти ішли майже в цілості вивезено з України. А коли дещо і залишено, то так, на потреби, на всіх. Щоб не казали, що оставили Україну без продуктів. Зле було на весну, всі очікували жнив. Та ще гірше стало по очікуваних жнивях. Вигодованим селянам забрано майже з-перед рота тяжко запрацьований хліб, і з легким серцем Москва оставила міліони населення голодові смерті. Зворушливі, повні трагізму були листи з-перед жнив і в часі жнив. Та листи, що тепер доходять до нас, описами своїми переходять усе. Большевицький рай скоро переминувся в пекло на землі. От оден з листів, писаних тратцялтною жінкою до родини в Галичині: «Дорогі Мамусю. Пишу вам того листа аж тепер, бо скорше не могла я навіть звестися з постелі. За тих ваших 10 доларів купувалисмо з чоловіком троха харчу, та чи на довго нам стане. Ліпше було забути про нас, бувби вже з нами кінець. Тепер на ново зачнемось мучити. Краще вже смерть як таке життя. Мамусю дорогі, ви несхочити вірити в то, що вам напишу, але вірте мені що мало браковало щобисмо з чоловіком забили свого Михася. Такий прийшов скрутний час так нас мучело щосмо від розуму відходили. Будьте здорові поздоровіт усіх і поцілуйте рідну землю від нас. Бо ми вже, певно, ніколи її не побачимо».

А це другий лист.

«Дорогі Вуйно. Питаєте чисьмо здорові. Чи не знаєте, чисте не чули, які в нас гаразди. Вже три місяці ніхто з нас доброї і людської страви не видів, ще колись тасьмо коня вбили. Було на трохи, але як довідались про то в місті, то зараз Івана забрали. Та й до нині сидить. Казали, що худоби не вільно нищити, бо то державне. А ми можем здихати з голоду. Вже в селі нема ні живої тварини, всьо поїли. Від тижня їмо вже м'ясо з людських трупів. Так, вуйно, дішлимисмо до такого, що стидно мені до вас писати. Але що робити купити нема за що і де, а заробити нема в кого, навіть якбим могла. Попращайте від мене всіх знакомих і дайте комусь на службу від мене і Івана».

Чи читали ми коли про такі страхіття в якій книжці. Чи трафлялося колинебудь через довгі роки життя на землі чути про подібні річі.

Людина як звірина кидається на трупів своїх братів, мати забиває дитину, а все через голод. Забувають про все, бо над ними чигає смерть. Кожного дня гине тисячі, сотні тисяч наших братів з-над Збруча. Гине смертю яка справляє найбільші муки, а як довго підготовляв червоний кат. Систематичною працею довели московські наставники України до теперішнього положення.

І все те діється тоді, коли французький прем'єр Еріо повернувши з поїздки по Рад. Союзіх, розповідає людям байку про рай на землі, тоді сотні платних наємних агітаторів Москви старається впровадити в блуд чужинців, розказуючи чуда – дива про добробут селян на Україні. І коли червоні кати нищать до решти Україну, між нами в Галичині ще осталося сотки людей, які дальше вірять в Москву, які запродались Москві переважно за грубі гроші. І ми дозволяємо от тим зрадникам носити ім'я Українця, дозволяємо входити до наших устанів і засідати поруч з нами, дозволяємо, що оті нікчемники сміються нам в очі, проголошуючи свої комуністичні гасла, і вербують нових членів. А Ліґа Народів в часі, коли є конечна негайна потреба, віддає справу поміч голодним до розряду комісії. Не має часу займатися такими справами дрібними. А все через те що, нема кому обстати, що ми, 50-мільоновий нарід, не маєм своєї держави якаб непотребувалаб о ласку всяких міністрів. В теперішній час тільки ми, Галичани, можемо помогти своїм братям. У Львові створено спеціальний комітет допомоги голодним на Україні. Тепер творяться оті комітети по всіх містах. Їх завданням запротестувати проти отого звірського винищення широких мас українського селянства та переведення збірок на голодних. Саміж протести не дадуть поживи.

Що з того, що майже кожне село задвердило протестаційні резолюції, що з того, що молодь різними способами старається протестувати. Не говорю, що сего не треба, ні, протести є конечні, та попри них треба ділом засвідчити, що життя наших земляків під кормигою червоних катів нам дороге. Ми мусимо ділом доказати, що всі наші зусилля ідуть в напрямі поліпшення долі наших земляків. Тому наприкінці отого реферату звертаюсь до Вас, до всіх приявних громадян, щоби вони на кожний заклик комітетів стали в ряди тих, які хотять помогти населення Східної України. Та тямте, що там кожного дня гине нужденною смертю голодовою тисячі наших братів, тому об'єднаймося всі в одному фронті протибільшовицькім, а доконаємо цього, помагаючи чим хто може отим землякам, яких червоні кати хотять знищити до щенту.

ДАІФО, ф. 6, оп. 1, спр. 382, арк. 17–18 зв.
Машинопис, латинська транслітерація.

№ 9

30 жовтня 1933 р., Станиславів

Інформація для начальника Станиславівського повіту про проведення дня української національної жалоби в повіті

(...) дня 29 X 1933 (р.), о 10 год., відбулося траурне богослужіння в тут(ешній) кафедральній церкві, відправлене о. єпископом, у супроводі руського духовенства з нагоди переслідувань у рад(янській) Росії, в якому чисельно взяла участь укр(аїнська) інтелігенція з тут(ешньої) території.

Протестаційну проповідь виголосив о. Кушнір, утримуючи всю проповідь у протибільшовицькому тоні, після чого відчитав паст від усіх гр(еко) кат(олицьких) єпископів, і, посилаючись на нинішній час, вказав жахливі моменти, в яких проживає і терпить укр(аїнський) народ під більшовицьким пануванням.

Цього самого дня, о 13.30 год., заходами місцевого Комітету філії «Просвіти» в особах д-ра Олесницького, інж. Поповича, секретаря філії «Просвіти» Кушніра Михайла і Литвиновича Богдана, гол(ови) укр(аїнської) студентської секції, на основі 18 § статуту «Просвіти» в маленькому залі укр(аїнського) «Сокола» відбулася так звана «Довірочня Нарада» у справі надання допомоги українцям у радянській Росії, за участю депутатки Мілени Рудницької зі Львова, яка склала присутнім звіт з укр. пропаганди за кордоном на території Ліги Націй. У зборах взяло участь близько 150 осіб, переважно самої інтелігенції.

Присутні були також професори середніх шкіл, такі як: Лепкий, Никифоряк, Грицак, Сівецький, Бригідер, о. Кушнір, о. Савраш, адв. Онуферко та делегати поодиноких «Просвіт» зі Станиславова і околиць та членкині «Союзу укр(аїнок)» із Софією Олесницькою на чолі. Збори почав д-р Олесницький, який присутнім представив депутатку Рудницьку і надав їй слово.

У вступі Рудницька представила загальну ситуацію пропаганди за кордоном, говорячи, що ця пропаганда в сучасний період була на відповідному рівні так, що, представники чужих держав вже

орієнтуються в українських відносинах і їхніх напрямках, а не так, як це було 15 років тому. Тоді мало хто знав про український народ. Пізніше вона представила справу про допомогу голодуючим укр(аїнцям) в Росії і протибільшовицьку пропаганду, порушену ... насамперед під час Меншинного конгресу в Берні (Швейцарія) в останньому часі та на платформі Ліги Націй.

Ліга Націй на своїх зборах визнала себе некомпетентною з того приводу, що радянська Росія не є членом Ліги Націй. Натомість, цю справу Ліга Націй передала для залагодження Міжнародному Червоному Хресту в Женеві, який цього тижня проведе збори, під час яких буде вирішено, чи акція допомоги для голодуючих має бути ведена за дозволом радянського уряду Міжнародним Червоним Хрестом у Женеві або теж Черв. Хрест має віддати технічне проведення підготовування російському Червоному Хресту під контролем Міжнародного Червоного Хреста. Вона додала також, що пропаганда зараз набрала дуже великих розмірів, так, що майже по всіх державах організуються комітети допомоги, додаючи, що якщо досі була яка-небудь справа або протест, направлені проти Польщі, то тоді не могли знайти відповідної підтримки в Лізі Націй тому, що за Польщею стояли союзні держави, такі як Франція і Англія, які мають вирішальний вплив в Лізі Націй.

А зараз, навпаки, всі держави з прихильністю відносяться до акції протесту, і особливо Швеція, Франція, Англія й Канада. Крім цих держав, також у цій акції допомоги беруть участь на свою відповідальність Німеччина й Чехія. Ці останні посилають грошові пожертви на адреси чехів, які проживають у радянській Росії.

В інших країнах вже зібрані грошові пожертви, у Канаді українські фермери заявили про вислання одного корабля збіжжя для українців у Росії. (Рудницька) додала також, що українці в Росії найбільші надії покладають на допомогу українців зі Східної Малої Польщі, крім того, що вони самі перебувають у поганих матеріальних умовах. Свою промову Рудницька закінчила закликом до українського населення, щоб воно спричинилося до підтримки цієї акції і допомагало своїм братам з-над Дніпра хоч би мінімальними жертвами. Промова згаданої викликала велике враження серед присутніх і була бурхливо оплескувана. Збори закінчив д-р Олесницький, водночас дякуючи депутатці Рудницькій за її приїзд до Станиславова і описання нею теперішньої ситуації.

Згадані збори закінчилися о 15.45 годині, після чого всі учасники покинули зал. Після зборів Рудницька, покидаючи зал, пішла до чергової зали «Сокола», де проходила вистава, та заборонила подальше її представлення на знак жалоби в цей день.

Цього самого дня, після обіду, були зачитані реферати з цієї нагоди в таких місцевостях: ...в Тисменичанах Євгеном Хмельовським, у Пацикові через Оксану Лемеху, в Рибному через Пиндуса Ярослава і Мороза, в Угринові-Долішньому через Ренера, а в Чукалівці Тарасом Ліськевичем.

ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 241, арк. 84–85.
Машинопис, пол. мова.

№ 10

Жовтень 1933 р., Станиславів

Із звіту Станиславівського воеводи за вересень 1933 р.
про Союз комуністичної молоді Західної України
і його ставлення до інформації про голод в Україні

(...) Дня 4 вересня невідомі досі винуватці здійснили розповсюдження комуністичних відозв у Станиславові на території фабрики «Віс». Ці відозви, друковані руською м(овою) і видані ОК СКМЗУ в Станиславові із серпневою датою 1933, апелюють до молодих робітників, селян і студентів, закликаючи їх не допустити до нападу на робітничо-селянський уряд, до вигнання провокаторів, які будуть повідомляти про голод у радянській Україні, переслідування тамт(ешніх) українців, до розгону мітингів і зборів націоналістів під егідою ОУН і УНДО, до проведення мітингів на захист радянської України і створення комітетів самооборони в радянській Україні (...).

*ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 961, арк. 27.
Машинопис, пол. мова.*

№ 11

9 листопада 1933 р., Станиславів

Із звіту Станиславівського воєводи про становище української громади
і перебіг дня української національної жалоби

(...) Звітний період відзначається проведенням значних акцій українськими політичними партіями, які проходили у зв'язку з переслідуванням укр(аїнського) населення у рад(янській) Україні. Кульмінаційним пунктом цієї акції протесту мав бути день 29 жовтня, на який передбачено цілу масу зборів протесту, при чому в ряді місцевостей планувалось влаштувати демонстраційні походи.

У підготовці цієї акції протесту взяло участь також гр(еко-) кат(олицьке) духовенство, яке, з наказу своєї влади, на день 29 X запропонувало відправлення у всіх церквах панахид за голодуючим у рад(янській) Україні українським населенням.

Однак, внаслідок заборони з боку влади проведення всякого роду публічних зборів, всю цю акцію обмежено до чисто церковних рамок, а в нечисельних лише випадках в закритих приміщеннях проведено збори протесту. Жодних демонстрацій цього дня не проведено. (...)

Пов(іт) Станиславів: у Станиславівському повіті влаштовано, незалежно відправлених у церквах богослужінь, збори в товариствах, на яких порушувалася справа відносин у рад(янській) Україні.

У Станиславові 29 жовтня заходами філії «Просвіти» скликано таємну нараду, в якій взяло участь близько 150 осіб, відомих політичних діячів. На ній присутні були професори середніх шкіл: Лепкий, Никифоряк, Грицак, Сівецький, Бригідер, о. Кушнір, о. Савраш, адвокат Онуферко та представниці «Союзу українок» з Софією Олесницькою на чолі.

Під час наради присутня була колишня депутат Рудницька, яка виголосила звіт. Вона представила загальний стан укр(аїнської) пропаганди за кордоном, говорячи, що ця пропаганда сьогодні знаходиться на належному рівні так, що що коли зараз порушується якась справа на Міжнародному фоні, представники чужих держав орієнтуються в українських відносинах та спрямованості

укр(аїнського) народу, а не так, як 15 років тому, коли мало хто щонебудь знав про український народ. Пізніше сказала, що справа акції на користь голодуючої рад(янської) України і протибільшовицької пропаганди була порушувана як на Меншинному конгресі в Берні, так і останнім часом на території Ліги Націй. Однак, ця остання визнала себе некомпетентною в цій справі, а це з огляду на те, що рад(янська) Росія не є її членом. Ліга віддала цю справу до вирішення Міжнародному Червоному Хресту в Женеві, який вирішить, чи акцію допомоги він буде сам вести з дозволу радянського уряду, чи теж доручить її російському Червоному Хресту. Доповідачка відзначила, що зараз акція допомоги голодуючій Україні охопила дуже широкі кола як і в країні, так і за кордоном, однак, найбільше покладається на допомогу укр(аїнському) населенню зі Східної Малопольщі.

Крім цих зборів, на території Станиславівського повіту влаштовано збори в Тисмениці, Пацикові, Рибному, Угринові Долішньому та Чукалівці, яких члени Студентської секції зі Станиславова виголосили відповідні реферати.

В інших повітах, тобто Стрийському, Снятинському, Тлумацькому, Жидачівському, крім богослужінь у церквах, іншої маніфестації не влаштовано.

Польща та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття. Невідомі документи з архівів спеціальних служб. Том 7: Голодомор в Україні 1932–1933. – Варшава – Київ, 2008. – № 175, с. 798.

За редакції *Ярослава Довгана*
Верстка *Стефанії Шеремети*
Коректура *Лідії Левицької*